

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas

baudžiamosios justicijos katedra

Teisė MAN

Evelinos Romeiko,

V kurso studentės

Magistro darbas

**Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas ir teisinis
reglamentavimas probacijos procese**

**Implementation of Restorative Justice and Its Legal Regulation in
the Probation Process**

Vadovas lekt. Vidas Kilinskas

Recenzentas doc. dr. Ilona Michailovič

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Atkuriamasis teisingumas tai idėja, kurios centre yra nusikaltimu padarytos žalos atlyginimas. Jis nesikoncentruoja į baudimą. Atkuriamojo teisingumo esmė – įtraukti visus nuo nusikaltimo nukentėjusius žmones, ir auką, ir nusikaltėlį, o taip pat vietos bendruomenę (visuomenę) į problemų, kylančių iš nusikaltimo, sprendimo procesą bei dėl to atsiradusios žalos ir kančių atlyginimą. Šiame magistro darbe analizuojama atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas Lietuvoje probacijos procese. Nagrinėjamos atkuriamojo teisingumo sampratų įvairovės bei išaiškinami jo taikymo tikslai bei formos (kai kurių autorių vadinamos modeliais). Atskleidžiamas atkuriamojo teisingumo, o konkrečiau jo formos mediacijos pavidalu, įgyvendinimas probacijos sistemoje. Darbe analizuojamas tarptautinis atkuriamojo teisingumo reglamentavimas, kuris suteikė kryptį ir gaires nacionalinių teisės aktų kūrimui atkuriamojo teisingumo reglamentavimui probacijos procese.

Pagrindiniai žodžiai: atkuriamasis teisingumas, mediacija, baudžiamasis procesas, probacija.

Restorative justice is an idea at the heart of which is reparations for the damage caused by crime. He does not concentrate on punishment. The essence of restorative justice is to involve all victims of crime, both the victim and the perpetrator, as well as the local community (society) in the process of solving problems arising from the crime and the compensation for the resulting harm and suffering. This master's thesis analyzes the implementation of restorative justice in Lithuania in the probation process. The diversity of concepts of restorative justice is analyzed and the purposes and forms of its application are clarified. The implementation of restorative justice, and more specifically in the form of mediation, in the probation system is revealed. The work analyses the international regulation of restorative justice, which has provided direction and guidelines for the development of national legislation for the regulation of restorative justice in the probation process.

Keywords: Restorative Justice, Mediation, Criminal Procedure, Probation.

Turinys

IŽANGA.....	2
I. Atkuriamojo teisingumo samprata, formos	5
1.1. Atkuriamojo teisingumo formos (modeliai)	14
II. Atkuriamasis teisingumas Lietuvos probacijos procese	23
2.1. Probacijos tarnybos funkcijos ir veiklos principai	23
2.2. Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas Probacijos tarnyboje	27
2.2. Atkuriamojo teisingumo reglamentavimas probacijos procese	31
2.2.1. Tarptautiniai dokumentai	32
2.2.2. Nacionaliniai įstatymai	38
2.2.3. Kiti teisės aktai	41
Išvados	45
Šaltinių sąrašas	47
SANTRAUKA	52
Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas ir teisinis reglamentavimas probacijos procese	52
SUMMARY	53

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Labai svarbu surasti efektyvų būdą spręsti ginčus, kadangi jie pareikalauja daug dėmesio ir energijos ir neretai yra emociškai varginantys. Vienas žinomiausių būdų, kai nepavyksta rasti sprendimo savarankiškais derybomis, yra kreipimasis į teismą, kuris pasvėręs ir išanalizavęs pateiktus įrodymus, visada ras išeitį ir pateiks savo sprendimą. Ieškant nepatenkinamai veikiančios baudžiamojo teisingumo sistemos alternatyvų, XX ir XXI amžių lūžyje iš naujo atrastas senas požiūris į nusikalstamumą ir konfliktus. Atkuriamasis teisingumas turi vieną pagrindinių uždavinių, parengti tam tikrų būdų konfliktams spręsti. Be to jis akcentuoja konfliktą per asmenį, nukentėjusį nuo nusikalstamos veikos, t. y. auką.

Šiuo metu Lietuvos teisinėje sistemoje bausmė lieka esminiu nusižengusio asmens nubaudo būdu, neatsižvelgiant į tai, kad mokslinėje literatūroje ne kartą pažymėtos neigiamos bausmės pasekmės, kreiptas dėmesys į tai, kad nubaudimas nesulaiko (o netgi priešingai – dažnu atveju paskatina) asmens nuo pakartotino nusikalstamo elgesio. Pastebėta, jog dažnu atveju teisminis bylos nagrinėjimas tik dar labiau sustiprina neigiamus išgyvenimus, kilusius iš nusikaltimo, o patį konfliktą dar labiau pagilina. Statistiniai Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenys rodo, kad , kad dalis asmenų, kalėjusių laisvės atėmimo vietose, nusikalsta pakartotinai. Tokiu būdu šie žmonės yra keliantys pavojų visuomenės saugumui ir gerovei. Atkuriamojo teisingumo elementų įvedimas į bausmių skyrimo sistemą gali prisidėti prie bausmės (nubaudo) efektyvumo didinimo, kadangi jo esminiu tikslu yra iš nusikaltimo kilusio konflikto sprendimo, pasekmių šalinimo, atidavimo konflikto šalims – aukai, nusikaltėliui, konflikto paliestai visuomenei (bendruomenei). Toks būdas prisideda prie nusikaltusio asmens resocializacijos, o taip pat aukos „sveikimo“, kadangi atkuriamasis teisingumas nesikoncentruoja į nubaudimą, o į taisymą, atkūrimą. Iš 2024 metais Lietuvos probacijos tarnyboje (toliau tekste – Probacijos tarnyba) registruose buvusių 6487 probuojamųjų 177 buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai. Lyginant šiuos duomenys su 2022-2024 metų laikotarpiu, šis rodiklis nuolat gerėja. Probacijos tarnybos vadovas savo metiniame veiklos pranešime pažymi, kad šio rodiklio augimo tendenciją įtakoja ženkliai plečiamas resocializacijos programų spektras, o konkrečiai pradėtos taikyti elgesio keitimo programos problematiškiausioms prižiūrimųjų kategorijoms

Probacijos tarnyba yra statutinė organizacija, atliekanti asmenų, kuriems paskirta probacija – sąlyginė alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų) ar baudžiamojo poveikio priemonės, priežiūrą ir vykdo jų resocializaciją. Nuo 2022 m. liepos 1-osios įteisintas tiesioginis Tarnybos pavaldumas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai, taip įgyta daugiau autonomiškumo efektyvinant probacijos vykdymą, veiklos organizavimą. Kaip Probacijos tarnybos tinklalapyje (<https://probacija.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/>), nurodyta, jos paskirtis – valstybės politikos įgyvendinimas vykdant probaciją, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės, baudžiamojo poveikio ir auklėjamojo poveikio priemonės vykdymas (su išimtimis). Probacijos tarnyba nurodo, kad pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys jos veiklą yra Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (toliau tekste – Probacijos įstatymas), Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau tekste – Baudžiamasis kodeksas), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau tekste – Baudžiamojo proceso kodeksas) bei Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau tekste – Bausmių vykdymo kodeksas). Probacijos tarnyba yra tarpinė grandis tarp laisvės atėmimo įstaigose esančių asmenų ir visuomenės, gyvenančios laisvai. Jos veikla ir komunikacija atlieka svarbų vaidmenį procesuose, kurių metu formuojasi visuomenės nuomonė apie bausmę atliekančius asmenis ir požiūris į juos. Formuojant teigiamą nuomonę į asmenis, atliekančius bausmę, ugdoma visuomenės empatija jų atžvilgiu, mažėja šių asmenų stigmatizacija, o tai gali turėti reikšmingos įtakos sėkmingai bausmę atliekančių asmenų resocializacijai ir reintegracijai į tolesnį aktyvų ir teisingą visuomeninį gyvenimą. Lietuvoje mediacija probacijos procese pradėta taikyti įgyvendinant Norvegų finansuotą projektą 2014-2016 m. „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose“ (toliau tekste – MIPT projektas). Projektui pasibaigus probacijos tarnybos įsteigė mediatorių pareigybes. Lietuva buvo įsipareigojusi taikyti mediaciją probacijos sistemoje dar penkis metus. Nuo to laiko mediacija Probacijos tarnyboje taikoma iki šiol.

Baigiamojo magistro darbo **tikslas**: Atskleisti atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą ir reglamentavimą Lietuvos probacijos sistemoje, pateikiant atkuriamojo teisingumo sampratų įvairovę bei analizuojant atkuriamojo teisingumo formų ir modelių rūšis.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Pateikti atkuriamojo teisingumo sampratas bei formas (kitaip modelius).
2. Atskleisti atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą probacijos sistemoje bei išanalizuoti nacionalinį ir tarptautinį atkuriamojo teisingumo reglamentavimą probacijoje.
3. Apibendrinti atliktą analizę ir pateikti išvadas apie atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą probacijos procese.

Šio darbo objektas yra atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas bei teisinis reglamentavimas probacijos procese.

Darbo tikslui pasiekti naudojami įvairūs mokslinio tyrimo **metodai**: lyginamasis – įvairių atkuriamojo teisingumo formų (modelių) palyginimas, mediacijos teisinio reguliavimo įvairiose valstybėse palyginimas; aprašomasis – vertinamas įvairių teisės aktų bei kriminologinės ir viktimologinės mokslinės literatūros turinys; lingvistinis – aiškinamos teisės aktuose ir mokslinėje literatūroje pateikiamos atkuriamojo teisingumo sąvokos; analizės – taikant šį metodą analizuojama atkuriamojo teisingumo esmė, formos, principai, dokumentų analizė.

Darbo originalumas. Atkuriamojo teisingumo probacijos procese tematiką Lietuvoje analizavo mokslininkai I. Michailovič, R. Uscila, ir kt. Atkuriamąjį teisingumą ir mediaciją savo darbuose taip pat nagrinėjo užsienio autoriai L. Kulinski K. J. Hopt, F. Steffek ir kiti.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe remtasi tarptautiniais, daugiausia Europos Sąjungos, Lietuvos ir kitų užsienio valstybių nacionaliniais teisės aktais, Probacijos tarnybos ir Lietuvos Kalėjimo tarnybos (toliau tekste – Kalėjimo tarnyba) dokumentais, moksline literatūra bei kitais šaltiniais, padėjusiais atskleisti nagrinėjamos temos esmę.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įžangos, dviejų pagrindinių dėstomųjų dalių ir išvadų. Taip pat pridedama naudotų šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo pradžioje pateikiama anotacija ir pagrindiniai žodžiai.

I. Atkuriamojo teisingumo samprata, formos

Konfliktas yra normalus ir kasdienis reiškinys. Lotynų kalboje žodis *conflictus* reiškia susidūrimą. Kiekvienas iš mūsų yra unikalus, todėl ir konfliktus sukeliančios aplinkybės kiekvienam yra skirtingos. Tai gali būti asmeninės krizės, patirti vidiniai sunkumai ar tiesiog esami žmonių nesuderinamumai, prieštaringi tikslai. Konfliktas – tai priešingų tikslų, interesų, pozicijų, nuomonių ar požiūrių susidūrimas, rimti nesutarimai, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai. Svarbiausia, kad konfliktą reikia vertinti, kaip atsiradusią galimybę ar kilusią problemą, nes jo misija yra atkurti, normalizuoti, o idealiau atveju – pagerinti situaciją ar pašlijusius santykius. Konflikto sąvoka mokslinėje literatūroje traktuojama labai įvairiai. Pasak Lekavičienės (2005) konfliktas – tai priešingų tikslų, interesų, pozicijų ar nuomonių susidūrimas, rimti nesutarimai, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai.

Mokslinėje literatūroje skiriami šie konfliktų tipai: 1. Vidiniai asmenybės konfliktai; psichologijoje vidiniai asmenybės konfliktai apibrėžiami kaip aštrūs negatyvūs, išgyvenimai, atsiradę dėl užsitęsios vidinių asmenybės struktūrų kovos ir atspindintys prieštarigus ryšius su socialine aplinka. Be to, dėl neigiamų asmenybės išgyvenimų uždelsiamas sprendimo priėmimas. 2. Socialiniai konfliktai, o jie skirstomi į: tarpasmeninius; tarpgrupinius; tarptautinius. Tarpasmeniniai konfliktai dažniausiai kyla dėl individualių nesuderinamumo bei įvairių bendravimo problemų (nesugebėjimo išklausyti, nepriimtino elgesio, bendravimo kultūros, emocijų nevaldymo ir pan.). Tarpgrupiniai konfliktai kyla dėl įvairių prieštaravimų tarp kelių grupių, kai nesutaria jų vadovai, o tarptautinis konfliktas – tai prieštaravimų tarp kelių ar keleto valstybių. Stoškus (2006) pabrėžia, kad kinai žodį „konfliktas“ rašo dviem simboliais: vienas reiškia „pavojus“, antras – „proga“. Nors santykiams gresia pavojus, konfliktas dažnai suteikia progą keisti situaciją palankesne linkme. Taip pat ir Almonaitienė (2001) sutinka su šiuo požiūriu, anot jos konfliktai ne visada tai kas yra *neteisinga* ar *agresyvu*. Autorė pastebi, kad ginčai gali atlikti ir teigiamą vaidmenį, kaip santykių, procesų vystymosi šaltinis, signalas asmenybei keistis, galimybė suartėti bei galimybė „išelektrinti“ įtemptus santykius.

Šio darbo kontekste konfliktu laikomas ginčas, kilęs iš nusikaltimo. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES (toliau tekste – Direktyva 2012/29/ES)

nusikaltimu laikoma neteisėta veika prieš visuomenę ir aukų asmens teisių pažeidimas. Direktyvoje 2012/29/ES pabrėžiama, kad nusikaltimų aukos turėtų būti pripažįstamos aukomis ir su jomis turėtų būti elgiamasi pagarbiai, jautriai ir profesionaliai, nediskriminuojant jų jokių pagrindų. Plačiau ši Direktyva 2012/29/ES aptariama 2.2.1. poskyryje.

Atkuriamasis teisingumas yra idėja, prieštaraujanti baudžiamajam teisingumui, pagrįstam bausmės paskyrimu, kaip atpildu už nusikaltimą. Pagrindinė atkuriamojo teisingumo mintis yra žalos, padarytos nusikaltimu, atlyginimas ir skriaudos pasekmių sumažinimas arba ištaisymas. Pats nusikaltimas čia traktuojamas kaip tam tikras socialinis konfliktas (M. Urbanska, 2019). Taigi atkuriamasis teisingumas orientuotas ne į kaltininko nubaudimą, o į žalos atlyginimą, atsižvelgiant į aukos poreikius ir interesus, aukos, kuri, kartu su nusikaltėliu aktyviai dalyvauja sprendžiant konfliktą, kylantį iš nusikaltimo, kalba apie savo jausmus, poreikius bei išgyvenimus. R. Reches (2010) sako, jog aukos išgyvena nesaugumo jausmą, poreikį, kad būtų kompensuoti patirti nuostoliai. Ypač svarbu aukai suvokti to, kas su ja atsitiko, prasmę ir reikšmę, ir atgauti prarastą kontrolę ir pasitikėjimą visuomene, jos vertybėmis, ypač teisybe. Dabartinė į nubaudimą orientuota baudžiamoji sistema visus šiuos poreikius ignoruoja, jos dėmesio centre yra nusikaltėlis. Dėl to nusikaltimo auka patiria dvigubą nuostolį: pirma – dėl nusikaltimo ir, antra – dėl baudžiamosios sistemos baudimo būdo, kuris neleidžia kompleksiškai išspręsti jos problemų.

Ian Taylor, Paul Walton ir Jock Young knygoje *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance* jau XX a. antroje pusėje vieni pirmųjų bandė rasti nusikalstamumo priežasčių ištakų valstybės vykdomoje (formalioje) visuomenės kontrolėje. Vieną svarbiausių knygų apie atkuriamąjį teisingumą (angl. *restorative justice*) 1990 m. parašė Howard Zehra *Changing Lenes*. O štai Europoje atkuriamojo teisingumo atskleidimui ir paplitimui didelę įtaką padarė Nilso Christie darbas *Conflict as property* (L. Kulinski, 2023). Šis autorius nusikaltimą apibūdino kaip tam tikrą konflikto formą, kurią iš nukentėjusiojo ir kaltininko pavogė valstybė (ir profesionalai). Teigdamas, kad šiais laikais nusikaltimas yra veikimas prieš valstybę ir būtent valstybė nusikaltusį asmenį persekioja (pvz. traukia baudžiamojon atsakomybėn). Būtent valstybė nustato, kokios teisės buvo pažeistos ir kokia žala padaryta, valstybė vykdo teisingumą visuomenės labui. Nukentėjęs

asmuo teisme paprastai dalyvauja per atstovus (specialistus – teisininkus), tokiu būdu jis daugiau stebi procesą, dažnai nesuprasdamas jį atstovaujančių žmonių veiksmų.

R. Reches (2010) nuomone, teisėsaugos institucijos, atskleidusios nusikaltimą ir nubaudusios nusikaltėlį, nustoja domėtis aukos likimu todėl, kad pagrindinis kriterijus vertinant jų veiklą yra nusikaltimo atskleidimas, nusikaltėlio suradimas ir nubaudimas. Nusikaltimo aukos lieka vienos su savo problema. Užtat kaip jau buvo minėta atkuriamojo teisingumo dėmesio centre, priešingai, yra būtent auka, jos gerovė ir išgyvenimai. N. Christie pasisakė už apribojimą teismo procedūrų, kuriose advokatai, kaltintojai ir teisėjai – visi, būdami oficialiai valstybės atžvilgiu suprantamo konflikto atstovai, atstovauja tiesioginėms konflikto šalims ir nepalieka vietos nei joms, nei jų nuomonei (Michailovič, kt. 2014). Nukentėjusiajam asmeniui atimta teisė daryti įtaką šio proceso rezultatams, kadangi teismas turi laikytis imperatyvių įstatymu nuostatų, kur numatytos bausmės už konkretų priešingą teisei elgesį. Šio darbo autorės manymu atkuriamasis teisingumas gali būti laikomas retribucijos priešingybe. Kaip pastebi B. Czarnecka-Dzialuk (2014), atkuriamasis teisingumas nėra orientuotas į nusikaltimo padariusio asmens nubaudimą, jo pagrindinis tikslas – nusikaltimu padarytos žalos ištaisymas. Tą patį mini ir M. Urbanska (2019), jog atkuriamasis teisingumas nukreiptas į žalos atlyginimą, atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens poreikius. Svarbu tai, jog šiame procese pats nukentėjęs aktyviai dalyvauja sprendžiant konfliktą, kilusį iš priešingo teisei nusikaltėlio elgesio.

Pasak N. Christie, konfliktas turi būti grąžintas, ir ne tik nukentėjusiajam, bet ir visai vietos bendruomenei. Jis mano, kad vien galimybė išspręsti konfliktą yra svarbesnė už rezultatą. Nes tik tokiu būdu nukentėjęs asmuo, bendruomenė ir net pats kaltininkas, galės pagal savo sąlygas ir poreikius (žinoma atsižvelgus į tam tikras priimtinas socialinių normų ribas) nustatyti, kaip išspręsti jų konfliktą (N. Christie, 1977). N. Christie nurodė penkis elementus, būtinus sprendžiant konfliktus: 1) suinteresuotų šalių dalyvavimas, kurios 2) dažnai pasisako ir yra įdėmiai išklausomos auditorijos, 3) artimų giminaičių ir draugų dalyvavimas, 4) vietos bendruomenės dalyvavimas, 5) teisėjai ir oficialieji ekspertai, net jei dalyvauja, tai mažiau įsitraukia, verčiau stebi, elgiasi pagal nustatytas taisykles ir leidžia šalims priimti sprendimą (Michailovič, kt. 2014). N. Christie sukurta „pavogto“ konflikto koncepcija buvo tiek paprasta ir įtikinama, šitaip atsirado ir pradėjo plėstis atkuriamojo

teisingumo idėja. Alternatyvus ginčų sprendimo būdas išplito visose proceso rūšyse, civiliniame, administraciniame ir baudžiamajame procesuose. Lietuvos Respublikos Seimas 2008 m. liepos 15 d. priėmė Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą (toliau tekste – Tarpininkavimo įstatymas) (2008). 2017 metų viduryje Seimas priėmė Tarpininkavimo įstatymo ir su juo susijusių teisės aktų pakeitimus, kuriais nustatyta privaloma mediacija šeimos ginčuose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje administracinėje teisenoje prielaidos teisminei mediacijai atsirado tik 2013 m. antroje pusėje, kai 2013 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau tekste – Administracinių bylų teisenos įstatymas) 521 straipsnis, kuriame buvo įtvirtinta galimybė bylos šalims bet kurioje proceso stadijoje baigti bylą taikos sutartimi (Tvaronavičienė, 2019).

Pasak Howardo Zehro, kuris yra laikomas vienu iš atkuriamojo teisingumo „tėvu“, nusikaltimo apibrėžimas rodo, kad jis yra nukreiptas prieš valstybę, todėl ji, valstybė užima aukos vietą (Zehr, 2002). Teisingumas jungia nukentėjusįjį, kaltininką ir bendruomenę ieškant sprendimo, garantuojančio žalos atlyginimą, susitaikymą ir taiką (Michailovič ir kt., 2014). Pasak Paul McCold, norint kalbėti apie visišką atkuriamąjį teisingumą, į procesą būtina įtraukti tris pagrindines suinteresuotąsias šalis, o tai yra, aukas, asmenys, padariusius žalą, arba – siauriau – draudžiamų veikų vykdytojus ir artimuosius bei bendruomenę. Ne mažiau svarbu, kad šis procesas turi patenkinti minėtų trijų šalių (kitaip autorius jas vadina „aktorais“) poreikius (L. Kulinski, 2023).

Šioje vietoje būtinai trumpai aptarti, kas gi yra ši „bendruomenė“ (arba „visuomenė“). W. Zalewski (2006) bendruomene atkuriamojo teisingumo procese laikomi asmenys, su kuriais nusikaltimo šalys susiję kažkokiais ryšiais, bet koku būdu susiję arba asmenys, dėl nusikalstamos veikos patyrę kokią nors žalą (fizinę ar psichinę). Literatūroje išskiriamos tris visuomenės kategorijos, tai artimieji giminaičiai, bendruomenė (iš aplinkos) ar profesinė bendruomenė (šiuos žmones sieja veikla, profesija, religija ar kitas socialinis judėjimas) ir trečioji kategorija, tai vietos bendruomenės, t. y. tos pačios gatvės ar rajono gyventojai, asmenys dirbantys toje pačioje vietoje, taip pat vienos mokyklos mokiniai.

Svarbu paminėti atkuriamojo teisingumo tikslus, kurios pateikė P. Szczepaniak (2016), išanalizavęs literatūros šaltinius. Minėto autoriaus išvardyti tikslai yra gan panašūs į tuos, kuriuos pateikė P. McCold. Taigi, pasak P. Szczepaniako, tai:

1. Aukų poreikių (materialių, finansinių, emocinių, socialinių) patenkinimas,
2. Galimybių kaltininkams sudarymas, kad jie galėtų prisiimti atsakomybę už savo veiksmų (veikos) pasekmes,
3. Aukos ir nusikaltėlio integracija su visuomene,
4. Bendruomenės (arba visuomenės) integravimas ir aktyvavimas, kad jie galėtų išreikšti paramą ir aukai ir nusikaltėliui, o taip pat užkirsti kelią nusikalstamumui ateityje.

Tiek atkuriamojo teisingumo samprata, tiek pagrindinės vertybės, kuriomis jis yra grįstas, nuolat yra diskutuojamos. Iki šiol nėra vieno apibrėžimo, kuriam pritartų dauguma. Pasak L. Kulinski (2023), taip yra dėl didžiulės praktikos įvairovės, kuri vystėsi daug greičiau negu teorija. D. Chankova (2020) dėsto, jog tarp reikšmingiausių atkuriamojo teisingumo vertybių yra pagarba žmogaus orumui, solidarumas, atskaitomybė, nediskriminavimas nepriklausomai nuo lyties, rasės, religijos, etninės priklausomybės ar seksualinės orientacijos, aktyvus piliečių dalyvavimas demokratinėse visuomenėse. Autorė pastebi, jog atkuriamasis teisingumas pripažįsta žmonių tarpusavio priklausomybę ir įvairovę bei kritinę santykių kokybės svarbą asmens gerovei ir socialinei sanglaudai.

Michailovič (2014) pastebi, kad, atkuriamojo teisingumo idėjų šalininkų, savaip formuluojančių jo sampratą yra daug. Autorė pažymi, kad būtent tai galėtų būt atspirties tašku atkuriamąjį teisingumą apibrėžiant kaip panašių idėjų visumą. Literatūroje neretai siūloma žvelgti į atkuriamąjį teisingumą kaip į naują baudžiamosios justicijos paradigmą. Atkuriamojo teisingumo apibrėžimų apžvalgą būtų logiška pradėti nuo Tonny F. Marshallo definicijos, kuri yra naudojama dažniausiai. Pasak jo atkuriamasis teisingumas, tai procesas, kurio metu konkretaus nusikaltimo paveiktos šalys kartu nustato, kaip susidoroti su jo tiesioginiais padariniais ir būsimomis pasekmėmis (L. Kulinski, 2023). Tačiau šis apibrėžimas dažnai būna kritikuojamas kitų autorių.

Britų kriminologas M. Wright pabrėžia, kad, taikant naująjį konfliktų sprendimo modelį, nebekalbama skausmo filosofijos kategorijomis. Kalbama apie sistemą, kurioje

atsakas į nusikaltimą nėra naujo skausmo pridėjimas prie kaltininko padarytos žalos, bet esmė yra bandymas padaryti viską, kas įmanoma, kad būtų pataisyta nusikaltimu sukelta situacija (I. Michailovič ir kt., 2014). M. Wright pabrėžia, kad šio proceso (kur būtinai dalyvauja visi suinteresuoti asmenys) esmė tame, kad bendruomenė siūlo nukentėjusiajam pagalbą, o kaltininkas yra įtikinamas dėl jo atsakomybės. Labai svarbi yra proceso eiga, kai turi būti gerbiami šalių jausmai (ir aukos, ir kaltininko), privalomai paisoma žmogiškumo. Tad pasak šio autoriaus, dėmesys atkreipiamas ne tik į proceso rezultatus.

Štai G. Bazemore ir L. Walgrave (1999, L. Kulinski, 2023) siūlo tokį apibrėžimą, kad atkuriamasis teisingumas, tai tokia veikla, kuri yra visų pirma skirta teisingumui įvykdyti tuo pačiu atlyginant nusikaltimu padarytą žalą. Pasak L. Kulinskio šis apibrėžimas yra gan platus. Be to, jame trūksta įtraukimo į šią veiklą abiejų konflikto šalių ir bendruomenės. Vienas iš įdomesnių bei išsamesnių apibrėžimų priklauso Markui S. Umberitui, sakančiam, kad atkuriamasis teisingumas yra į aukas orientuotas būdas reaguoti į nusikaltimą, kuris suteikia galimybę aukai, kaltininkui, jų šeimoms ir bendruomenės nariams spręsti nusikaltimu padarytos žalos klausimus. Taip pat atkuriamasis teisingumas suteikia galimybes aktyviai dalyvauti paramos aukoms teikimo procese bei joms suteikti pagalbą; patraukti kaltininkus atsakomybėn, atsakant tiesiogiai prieš aukas bei bendruomenes; suinteresuotoms šalims (aukoms, nusikaltėliams, artimiesiems giminaičiams ir kitoms nusikaltimu paliestoms šalims) suteikia dialogo ir problemų sprendimo galimybes; emocinės ir materialinės žalos atlyginimo galimybės; galimybių suteikimas; suteikia nusikaltėliams galimybes tobulinti turimas socialines kompetencijas bei reintegrotis į visuomenę; atkuriamasis teisingumas taip pat stiprina visuomenės saugumą per bendruomenės įtraukimą.

Pasak J. Consedine atkuriamasis teisingumas yra filosofija, kuri apima asmens jausmų paletę, apimanti gijimą, meditaciją, užuojautą, atleidimą, gailestingumą, susitaikymą, taip pat prireikus su sankcijų pritaikymu. J. Consedine pripažįstama pasaulėžiūra, kad visi esame tarpusavyje susiję ir tai, ką darome, gera ar bloga, daro įtaką kitiems. Atkuriamasis teisingumas siūlo procesą, kurio metu asmenys, paveikti nusikalstamo elgesio, aukos, nusikaltėliai, artimi giminaičiai ar didesnės bendruomenės, sprendžia problemą atsiradusią dėl nusikaltimo (J. Consedine, 2006). Panašiai atkuriamąjį teisingumą apibūdina ir Daniel W. Van Ness ir Karen H. Strong. Pasak jų teisingumo teorija pabrėžia nusikalstamu elgesiu padarytos žalos atlyginimą. Pasiiekti savo tikslų galima tik procese, kuriame šalys dirba kartu.

D. Chankova „Atkuriamojo teisingumo galimybės neapykantos nusikaltimų srityje vadove“ (2020) aiškina, jog atkuriamojo teisingumo filosofija yra valdyti padarytą žalą ir kiek įmanoma sugrąžinti auką ir nusikaltėlį į būklę prieš įvykstant nusikaltimui. Atkuriamasis teisingumas pateikia nusistovėjusių teismo ir bausmių būdų alternatyvą ir siekia į atstatomąjį procesą įtraukti visą bendruomenę ir visuomenę.

Tuo tarpu Europos atkuriamojo teisingumo forumas (*European Forum for Restorative Justice*) pateikia kitokią, dar platesnę sąvoką. Sakoma, kad atkuriamasis teisingumas yra požiūriu į žalą ar gresiančios žalos problemą per visų suinteresuotų šalių įtraukimą tam, kad būtų pasiektas bendras sutarimas, kaip galima atlyginti žalą ar ištaisyti netinkamą elgesį tuo pačiu pasiekiant teisingumą (T. Chapman ir kt, 2021).

Būtina paminėti ir oficialų apibrėžimą, kurį įtvirtino Direktyva 2012/29/ES, laikydama atkuriamuoju teisingumu bet kokį procesą, kuriuo sudaromos sąlygos aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus padedant nešališkai trečiajai šaliai (2 straipsnio d punktas). Tuo tarpu Europos Tarybos Ministrų rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 (toliau tekste – Rekomendacija CM/Rec(2018)8) atkuriamasis teisingumas vadinamas procesu, kuris nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims ir asmenims, atsakingiems už padarytą žalą, jei jie savo noru sutinka gauti kompetentingą ir nešališką trečiosios šalies (kitaip tarpininko) pagalbą, aktyviai dalyvauti sprendžiant žalos sprendimo klausimus, atsiradusios dėl šio nusikaltimo padarymo. Rekomendacija pripažįsta mediaciją vienu iš atkuriamojo teisingumo modelių.

Nors Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 mediacija laikoma vienu iš atkuriamojo teisingumo modelių, minima, kad kitų šalių (suinteresuotų) įtraukimas ir aktyvus dalyvavimas yra svarbus, visgi pabrėžiama, kad esminiu laikomas nusikaltėlio ir aukos dialogas. Trečiojo „aktoriaus“, bendruomenės, dalyvavimas šiame procese nėra būtinas. Iš Rekomendacijos nuostatų galima daryti išvadą, kad mediacija yra tapatinama su atkuriamuoju teisingumu. Tačiau L. Kulinski (2023) kritikuoja tokį Rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 išdėstytą išaiškinimą. Mokslininkas pabrėžia, kad mediacija neturėtų būti laikoma idealiu atkuriamojo teisingumo modeliu. Be to P. McCold (2008) tiesiogiai teigia, kad tik tos praktikos, kur tenkinami trijų „aktorių“ (auka, nusikaltėlis, bendruomenė) poreikiai, gali būti vadinamos atkuriamuoju teisingumu. O mediacijas mokslininkas priskiria

prie dažniausiai atkuriamųjų (mostly restorative). L. Kulinski (2023) pažymi, jog tokios pat nuomonės laikosi ir Jonathan Derby savo vadovėlyje apie atkuriamąjį teisingumą. Be to L. Kulinski sutinka su minėtais autoriais, kadangi visuomenė (šeima, kiti svarbūs asmenys, vietinė bendruomenė) yra konstruktyviu atkuriamojo teisingumo elementu.

Pastebėta, jog atkuriamojo teisingumo apibrėžimas Lietuvos teisinėje sistemoje nėra vartojamas dažnai. Tačiau net ir tada, kai ši sąvoka įtvirtinama teisės aktuose, jos reikšmės skiriasi. Mokslininkai (I. Michailovič, kt, 2014) pažymi, kad Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. patvirtintoje Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje minima atkuriamojo teisingumo sistema, „kurios pagrindinis tikslas yra atkurti buvusią padėtį tarp nusikaltimo paveiktų subjektų – aukos, nusikaltėlio, visuomenės“.

2008 m. Lietuvos teisės instituto atliktame tyrime „Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas“ atkuriamasis teisingumas suvokiamas kaip „atskira teisinė kategorija ar (ir) koncepcija“ (L. Uselė, kt., 2008). Konkretizuodami šį terminą autoriai linkę žvelgti į atkuriamąjį teisingumą kaip į procesą, kurio tikslas yra „taikos atstatymas bendruomenėse, sutaikant šalis ir atstatant / atlyginant konflikto sukeltą žalą“, ir kuris turi „palengvinti aktyvų aukų, nusikaltusio asmens, bendruomenės bendradarbiavimą / dalyvavimą, siekiant surasti konflikto išsprendimo būdą / galimybę“. Beje, tyrimo autoriai atkuriamąjį teisingumą suvokia ir kaip „modernią nusikalstamų veikų sukeltamų socialinių konfliktų sprendimo sistemą“ (I. Michailovič, kt., 2014).

Probacijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje vienu principų yra atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas. Įstatymas aiškina, kad tai probacijos vykdymo metu taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusio asmens ir probuojamojo sutaikinimas ir tarpininkavimas siekiant atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. Probacijos įstatymo 18 straipsnyje atkuriamasis teisingumas priskirtas prie resocializacijos formų. Tačiau pabrėžtina, kad Probacijos įstatyme nėra minima trečioji šalis, visuomenė. O nagrinėjant toliau, Mediacijos vykdymo Lietuvos probacijos tarnyboje tvarkos apraše (2025 m. sausio 6 d. redakcija), mediacijos šalimi laikoma konflikto šalis.

2015 metais priimtoje Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijoje (toliau tekste – Taikinamojo tarpininkavimo koncepcija) pabrėžiama,

kad taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) visuotinai suprantama kaip ginčo šalių derybos padedant trečiajai neutraliai šaliai, kai ta šalis atsako už derybų procesą, bet sprendimą priima pačios ginčo šalys. Pagrindinis taikinimo tarpininko (mediatoriaus) uždavinys – tik padėti šalims pasiekti taikų ginčo sprendimą. (13 punktas), o sprendimą priima pačios šalys. Minėtos koncepcijos 28 punkte nurodoma, kad taikinamasis tarpininkavimas, arba mediacija, baudžiamojoje justicijoje suprantamas kaip procesas. Jo metu konfliktą tarp kaltininko ir žalą patyrusio asmens nešališkas tarpininkas, kitaip tarpininkavimo (taikinimo) specialistas, padeda išspręsti taikiu būdu. baudžiamajame procese taikinamuoju tarpininkavimu siekiama teisinės padėties atkūrimo, konflikto išsprendimo, santykio tarp kaltininko bei žalą patyrusio asmens atstatymo ir siekiama sušvelninti baudžiamosios atsakomybės teises pasekmes ar sudaryti galimybę asmeniui atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Koncepcijoje nėra minimas trečiasis „aktorius“, visuomenė.

Apibendrinant galima pastebėti, kad atkuriamojo teisingumo mada pasklido pradėjus kalbėti apie alternatyvius konfliktų sprendimo būdus teisėje. Literatūroje yra nemažai atkuriamojo teisingumo apibrėžimų. Visi jie mini daug atkuriamojo teisingumo naudų bei vertybių, kuriomis jis yra grindžiamas. Esminiai atkuriamojo teisingumo tikslai, tai teisės priešinga veikla sukeltos žalos atlyginimas, ištaisymas, pagal galimybes situacijos iki nusikaltimo atkūrimas. Dažnai tas pačias praktikas ir atkuriamojo teisingumo formas skirtingi autoriai vadina kitaip, tad darytina išvada, jog trūksta sistemiškumo. Pasak I Michailovič (2024) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius, numatytas Baudžiamojo kodekso 38 straipsnyje, yra mediacijos elementų turintis institutas. Tai formalus taikos sudarymas, nedalyvaujant nešališkam ir neutraliam mediatoriui (tarpininkui), kurio dalyvavimas baudžiamajame procese nereglamentuotas. Detaliau šis institutas bus aptartas 2.2.2 poskyryje.

Lietuvos baudžiamojoje justicijoje egzistuojanti galimybė su nusikalstama veika susijusį konfliktą spręsti taikiai, siekiant atkurti nukentėjusiojo ir nusikalstamą veika padariusio asmens tarpusavio santykius, dar labai ribota, nors kaip minėta Baudžiamojo kodekso 38 straipsnio pritaikymas turi atkuriamojo teisingumo elementų, tačiau tai nėra pagrįsta atkuriamojo teisingumo idėja, kadangi sutaikant nusikaltėlį ir auką nedalyvauja tarpininkas (I. Michailovič, 2022). Trūksta teisinio mediacijos paslaugos baudžiamajame

procesu reglamentavimo (Michailovič, 2024). R. Giedrytė-Mačiulienė ir J. Venckevičienė (2016). laikėsi pozicijos, jog teisinis reguliavimas (Baudžiamojo kodekso ir Baudžiamojo proceso kodekso papildymai, kuriuose atsirastų nuostata, kad konfliktai, kylantys iš nusikalstamų veikų, gali būti sprendžiami su mediatorių pagalba, atskiri ministrų įsakymai ir pan.) būtinas tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinį vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradicinei baudžiamajai justicijai. Nors yra nemažai pozicijų, nepritarančių ir abejojančių atskiram atkuriamojo teisingumo (Lietuvos atveju mediacijos) reglamentavimui baudžiamosiose įstatymuose (Povilanskas, 2020). M. Povilansko nuomone, „dabar galiojantis teisinis reguliavimas, nors ir netobulas, tačiau, esant visų proceso dalyvių gerai valiai, yra pakankamas, kad būtų greitai ir operatyviai išspręsti baudžiamojo įstatymo reguliuojami konfliktai“. Be to M. Povilanskas ragina ikiteisminio tyrimo pareigūnus, jų veiksmus kontroliuojančius prokurorus, bei nusikaltimu paliestus baudžiamojo proceso dalyvius (įtariamuosius, nukentėjusius, civilinius ieškovus, atsakovus), šalių atstovus – advokatus išnaudoti jau esamas procesines galimybes ir rasti bendrą kelią atkuriamojo teisingumo link.

M. Povilansko (2020) nuomonei paneigti šioje vietoje tinkamiausi I. Michailovič (2022) pozicija, kad būtent mediacijos proceso metu itin reikšmingas tarpininko (mediatoriaus), kuris padeda šalims išspręsti iš nusikaltimo kilusį konfliktą, vaidmuo. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei prokurorai nėra tarpininkais (mediatoriai) baudžiamajame procese, nes jų kitokios funkcijos. Tad kai sutaikymo procesas vyksta nedalyvaujant specialiai parengtam nešališkam ir objektyviai specialistui (mediatoriui), atkuriamojo teisingumo idėja iš esmės eliminuojama, o tai nusikaltimu patirtos žalos ir skriaudos pataisymas arba atlyginimas, pagarbus ir apgalvoto dialogo užtikrinimas ir kiek įmanoma situacijos iki nusikaltimo atkūrimas.

1.1. Atkuriamojo teisingumo formos (modeliai)

Pasak P. McCold atkuriamojo teisingumo formos, arba programos, skiriasi taikomais darbo metodais, apimtimi ar keliamais tikslais. Kai kurios jų daugiau dėmesio skiria nukentėjusiojo asmens poreikiams ir jam padarytos žalos atlyginimui (parama, žalos atlyginimas ir kt.). Kitų atkuriamojo teisingumo formų dėmesio centre yra kaltininko poreikiai ir žinoma jo atsakomybės jausmo puoselėjimas, stengiantis padėti nusikaltusiam asmeniui suprasti

skausmingas savo elgesio pasekmes arba siekiant padarytos žalos atitaisymo. Tuos pačius atkuriamojo teisingumo formų skirtumus pabrėžia ir Lietuvos mokslininkai – I. Michailovič, kt. (2014). Praktikoje egzistuoja trys pagrindinės atkuriamojo teisingumo formos – mediacijos, konferencijos ir apskritojo stalo diskusijos. Kiekvienas jų vyksta tam tikra forma, kuria sureguliuoja tam tikra valstybė savo nacionalinėje teisėje. Tačiau pagrindinės prielaidos visose šalyse yra panašios. L. Kulinski (2023) pažymi, kad šie trys atkuriamojo teisingumo modeliai yra tam tikra bendra ir ideali atkuriamojo teisingumo praktikų tipologija.

Pasak D. Chankovos (2020) kurį laiką tarpininkavimas tarp aukos ir pažeidėjo buvo beveik vienintelis atkuriamojo teisingumo modelis. Dabar jis yra plačiausiai taikomas modelis – daugelyje Europos šalių ir visame pasaulyje – ir laikomas universaliu ir klasikiniu atkuriamojo teisingumo instrumentu. Lietuvos mokslininkų nuomone (I. Michailovič, kt, 2014) **mediaciją** galima laikyti tipiniu atkuriamojo teisingumo modeliu, kuris ne tik skatina kaltininką prisiimt atsakomybę už savo veiksmus, bet drauge siekia patenkinti abiejų šalių poreikius. Mediaciją galima apibūdinti kaip procesą, kuriame trečia – neutralioji – šalis (mediatorius) padeda dviem (arba daugiau) konflikto šalims susitarti. Labai svarbu, kad pačios šalys, o ne mediatorius, ieško susitarimo sąlygų ir dėl jų tariaisi.

Mediacija tarp aukos ir kaltininko gali būti taikoma visų nusikaltimų atvejams, taip pat ir nepilnamečių nusikaltėlių nusikalstamoms veikoms. Pagrindinė tarpininkavimo sąlyga yra savanoriškas aukos ir kaltininko sutikimas (M. Urbanska, 2019). Taigi, mediacijose dalyvauja nukentėjusioji šalis, kaltininkas ir trečioji neutrali šalis, mediatorius. L. Kulinski (2023) pabrėžia, kad ir mediacijose, ir kituose atkuriamojo teisingumo modeliuose, susitikimą vedanti šalis negali spausti, padėti priimti sprendimus, ar kažką šalims siūlyti (pvz. atsiprašymas, atgaila). Visus sprendimus šalys turi priimti savanoriškai. Mediatoriaus rolė – saugios aplinkos kūrimas, priežiūra, kad jokia šalis nebūtų nuskriausta, kad pats procesas vyktų savanoriškai, laikantis nustatytų taisyklių.

Auka mediacijos metu turi galimybę pasikalbėti su kaltininku dėl susitikimo, atsikratyti baimės, atsiradusios dėl nusikaltimo išgyvenimo, tiesiogiai iš kaltininko gauti informaciją apie nusikaltimo organizavimą ir eigą bei sumažinti nerimą dėl ateities. Auka gali išreikšti savo emocijas ir gauti iš to naudos. Atleidimo galimybė taip pat yra labai svarbi. Kaltininko atveju mediacija leidžia į veiką pažvelgti iš asmens, tapusio nusikaltimo auka,

perspektyvos, ir tai nebėra anoniminė auka, o konkretus asmuo su savo kančiomis, praradimais ir išgyvenimais, kurie yra konkretaus nusikaltimo pasekmė (M. Urbanska, 2019). Tiesioginis šalių susidūrimas padeda priimti atsakomybę už kaltininko poelgį, tačiau tuo pačiu metu tai yra bendradarbiavimas siekiant pašalinti nusikaltimo padarinius, dažnai taip pat lemiantis bausmės sumažinimą. Smurtautojui mediacija tampa galimybe sužadinti gailę, atgailą, atsiprašymą, kompensacijos pasiūlymą, o kartais ir supratimą. Tuo pačiu sumažinamas teisėsaugos institucijų darbo krūvis, mažinamos išlaidos už baudžiamąjį procesą bei įkalinimo įstaigų išlaikymo išlaidos.

2013 m. Kaminskienė skyrė dvi mediacijos Lietuvoje rūšys, teisminę ir neteisminę mediaciją, o trečioji, privalomosios mediacijos rūšis atsirado įsigaliojus Mediacijos įstatymui (toliau tekste – Mediacijos įstatymas) (2008 m. priimtas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2017 m. priimtas naujos redakcijos Mediacijos įstatymas). 2020 m. įsigaliojo Mediacijos įstatymo nuostatos dėl privalomos mediacijos šeimos bylose. Visos trys, teisminė, neteisminė ir privalomoji mediacija Lietuvoje gyvuoja ir šiomis trimis mediacijos rūšimis naudojamosi. Pasak Michailovič (2022), mediacijos instituto raida civiliniame procese turėjo įtakos tam, kad apie mediaciją arba su(si)taikymą žino daugelis įvairių sričių specialistų Lietuvoje.

Mediacijos įstatyme neteisminė mediacija aiškinama kaip ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda teisme nesprendžiamo ginčo šalims taikiai spręsti šį ginčą. Privalomoji mediacija, tai tokia mediacija, kuria įstatymų nustatytais atvejais privaloma pasinaudoti prieš kreipiantis į teismą dėl ginčo sprendimo. O teisminė mediacija, tai ginčų sprendimo procedūra, jos paskirtis – padėti šalims išspręsti ginčą taikiai tarpininkaujant vienam ar keliems mediatoriams (tarpininkams) be įprastų teisminių procedūrų.

Paprastai mediacijos procesas nėra detaliai reglamentuotas teisės normomis, o tai suteikia galimybę mediatoriui ir ginčo šalims modeliuoti visą sprendimo procesą savo nuožiūra. Šie subjektai išlaiko proceso kontrolę ir tik nuo jų valios priklauso, kokios bus jų mediacijos proceso stadijos, ar kokia forma vyks bendravimas tarp šalių ir mediatoriaus. Kita vertus, atsiranda rizika, kad vykstantis procesas dėl per didelės laisvės ir apribojimų nebuvimo nebetenkins šalių lūkesčių. Šią problemą spręsti efektyviai padeda mediacijos principai (Mediatoriaus vadovas, 2019). Mediacijos principai yra įtvirtinti Mediacijos

direktyvoje (2008), Europos mediatorių elgesio kodekse (2004) ir Mediacijos įstatyme (2018). Mediacijos vykdymo Lietuvos probacijos tarnyboje tvarkos apraše (2025) nėra išskirtų mediacijos principų, tačiau jie yra inkorporuoti į aprašo tekstą.

Skandinavijos šalyse Norvegija pirmoji įdiegė aukos ir nusikaltėlio mediaciją. R. Uscila (2002) rašo, kad pirmieji mediacijos centrai savo paslaugas pradėjo teikti tik 1981 m. Norvegijos municipalitetuose 1989 m. veikė 81 mediacijos centras. Visoje šalyje taikomos aukos ir nusikaltėlio mediacijos programos sukėlė „naujųjų“ socialinių darbuotojų, t. y. mediatorių, poreikį. 1987 m. buvo įsteigtas mediatorių rengimo, mokymo centras, atsakingas už pratybas, vadovavimą, informacijos, susijusios su mediacijos programomis bei modeliais, rinkimą. Pasak R. Uscilos (2002) dabar aukos ir nusikaltėlio mediacija Norvegijoje yra ir kaip tradicinio baudžiamojo proceso alternatyva ir kaip jo kompensuojamojo pobūdžio priemonė, glaudžiai susijusi su tradicinėmis bylų nagrinėjimo procedūromis. Svarbu ir tai, kad vienas iš pagrindinių argumentų, kuris buvo iškeltas diegiant mediacijos institutą Norvegijos teisinėje sistemoje, tai būtinybė sukurti atitinkamą paslaugų sistemą, kuri būtų labiau orientuota į nusikaltimų auką ir jos teisių bei teisėtų poreikių užtikrinimą

Latvijos valstybės probacijos tarnyboje (angl. State Probation Service), veikiančioje nuo 2003 m., Mediacijos padalinys (angl. Mediation Division) atsirado 2005 m. (R. Giedrytė-Mačiulienė, 2016). Lietuvos probacijos tarnyboje vysta taikinamasis tarpininkavimas, arba mediacija. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklėse, kurios neteko nuo 2024 m. liepos 25 d., šis procesas apibūdinamas kaip alternatyvus, savanoriškas, konfidencialaus pobūdžio konfliktų sprendimo procesas, kuriame vienas ar keli nepriklausomi, nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda konfliktuojančioms šalims taikiai spręsti konfliktą. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklių 1 priede, sutikime dalyvauti mediacijos procese, glaustai pabrėžiami trys principai, vadovaujantis kuriais mediacija probacijoje vyksta. Pirmasis principas tai savanoriškumas, vadovaujantis juo mediacijos procesas galimas tik abejoms šalims sutikus dalyvauti, taip pat nei vienai šaliai negali būti daromas spaudimas (poveikis) siekiant, kad ji pasirinktų šį procesą arba jame dalyvautų. Šalių pasitraukimas iš mediacijos proceso galimas bet kuriuo jo etapu, prieš tai informavus mediatorius. Konfidencialumas, tai kitas principas, kuriuo grindžiamas mediacijos procesas probacijoje. Šis principas aiškinamas

taip, kad visi mediacijos proceso dalyviai įsipareigoja neplatinti, nepasakoti ir kitais tiesioginiais ar netiesioginiais būdais neviešinti arba nenaudoti mediacijos procese pateiktos, surinktos ar sužinotos informacijos. Šio proceso metu negali būti daromi jokie garso ar vaizdo įrašai. Taip pat ir mediatorius negali būti įpareigotas teisme liudyti apie mediacijos turinį (išimtis – įstatymo nustatyti atvejai arba gavus raštišką mediacijos šalies sutikimą) atskleisti informaciją. Trečiasis svarbus mediacijai probacijoje principas – susitarimas ir mediatoriaus atsakomybė. Šio principo esmė tame, kad mediacijos procese siekiama pasirašyti susitarimą, kuriame išdėstomi šalių siūlymai, pageidavimai, sąlygos, kurių įsipareigojama laikytis, kad būtų pasiekti mediacijos tikslai – susitaikymas, žalos atlyginimas. Susitarimo įgyvendinimas visų pirma yra susitarimo šalių atsakomybė, mediatorius nėra atsakingas už mediacijos proceso rezultatą ar mediacijos šalių veiksmus po mediacijos.

Kita atkuriamojo teisingumo forma – **konferencijos** – tai atkuriamojo teisingumo procesas, kuriame neutralaus tarpininko (fasilitatoriaus, angl. *facilitator*) dėka susitinka auka (ar kelios aukos) (tiesiogiai arba ne), kaltininkas (ar keli) ir juos palaikantys asmenys (šeimos nariai ir (ar) draugai). Konferencijoje gali dalyvauti ir kiti asmenys, pavyzdžiui, policijos pareigūnas, advokatas, socialinis ar bendruomenės darbuotojas. Susitikimo metu ieškoma visas šalis tenkinančio sprendimo (I. Michailovič, kt., 2014). Konferencija galima laikyti pilnai atkuriamojo teisingumo modeliu dėl to, kad čia jau dalyvauja ir trečiasis „aktorius“, kaip jau paminėta aukščiau, visuomenės (bendruomenės, šeimos) nariai.

Pirmąkart konferencijos pradėtos taikyti Naujojoje Zelandijoje 1989 metais, inspiruojantis maorių (vietinės Naujojoje Zelandijoje gyvenančios šeimoms) taikomų teisingumo atkūrimo būdų (L. Kulinski, 2023). Konferencija buvo naujos nepilnamečių justicijos reformos dalis. Šia reforma buvo siekiama sukurti nusikaltusių nepilnamečių neteisminę nagrinėjimo procedūrą, kurioje dalyvautų aukos ir kaltininko šeimos ir jų pokalbio metu būtų ieškoma abi šeimas tenkinančios konfliktinės situacijos sprendimo (I. Michailovič ir kt., 2014). Toks atkuriamojo teisingumo modelis buvo vadinamos šeimos grupės konferencijomis (Family group conferencing). Būtent Naujojoje Zelandijoje konferencijos tapo pirmuoju atkuriamojo teisingumo modeliu, įdiegtu į baudžiamąją justiciją. Konferencijos vedamos ne teisėsaugos pareigūnų, o socialinės srities darbuotojų. Naujosios

Zelandijos modelis pradėjo plisti po pasaulį, transformuojantis ir kuriant įvairias ir naujas rūšis. Jungtinėse Amerikos valstijose konferencijos pradėtos vadinti „Family Group Decision-Making“ (FGDM), Didžiojoje Britanijoje FGDM taikomos siekiant apsaugoti vaikus vykdant ikiteisminį tyrimą šeimos konfliktuose, šeimos bylose teismo nagrinėjimo metu, taip pat ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Australijoje konferencijos vadinamos „Wagga Wagga Police Conference“, jas veda policijos pareigūnai.

Pasak D. Chankovos (2020) šis procesas, specialiai sukurtas nedideliems pažeidėjams, vienija „suinteresuotuosius subjektus“ – auką, nusikaltėlį, šeimą, draugus ir pagrindinius jų rėmėjus, taip pat galbūt įvairių tarnybų atstovus, pavyzdžiui, socialines tarnybas, probacijos ir policijos pareigūnus kartu ieškant sprendimo, kaip sumažinti nusikaltimo padarytą žalą. Labai svarbu ir tai, kad be tarpininkavimo tarp konflikto šalių (aukos ir pažeidėjo) siekiamų tikslų, konferencijomis taip pat siekiama suteikti nusikaltėliams galimybę atpažinti jų nusikaltimų poveikį ne tik aukoms ir jų šeimoms, bet ir jų pačių šeimoms bei draugams, suteikiant galimybę atkurti tuos ryšius.

L. Kulinski (2023) pažymi, kad konferencijos susideda iš trijų etapų – pasiruošimas, einamasis susitikimas, vertinimai (priežiūra). Antrasis etapas yra svarbiausias, kadangi jame kalba nusikaltėlis, auka, tada žodį duodamas aukos ir nusikaltėlio šeimos nariams. Galiausiai vyksta diskusija, kurios metu bandoma priimti sprendimą, ką daryti, kad būtų ištaisyta žala. Priėmus sprendimą vedantysis konferenciją asmuo išeina rašyti susitarimo, o likę vieni dalyviai toliau kalbasi ir diskutuoja (ne dėl to kad privalo, o dėl to, kad patys nori).

Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje tam tikrais atvejais buvo pradėtos taikyti atkuriamosios konferencijos. Tai atkuriamojo išpėjimo variantas, paprastai lydimas išpėjimo, tačiau šalininkai, taip pat aukos ir nusikaltėliai susitinka kartu konferencijoje su apmokytu tarpininku. Susitarimuose nurodoma, ką pažeidėjas padarys siekdamas pašalinti padarytą žalą. Gali būti susitarta dėl dalyvavimo reabilitacijos programoje, kad būtų pašalintos pagrindinės įžeidžiančio elgesio priežastys (D. Chankova, 2020). R. Giedrytė-Mačiulienė (2016) pažymi, jog Lietuvos kaimynystėje Latvijos valstybės probacijos tarnyba konferencijas plėtoja nuo 2010 m. 2014 m. Norvegijoje įsigaliojęs tarpininkavimo paslaugų įstatymas pirmą kartą įteisino naujus atkuriamojo teisingumo instrumentus, skiriamus specialiai nepilnamečiams (15–18 metų): vadinamąsias „jaunimo bausmes“, „skirtas už

rimtesnius nusikaltimus“ ir „jaunimo pažangos sekimą“. Pasak D. Chankovos (2020) priemonių turinį sudaro jaunimo konferencija, individualiai pritaikyto jaunimo veiksmų plano parengimas ir plano įgyvendinimas. O šios konferencijos pagrindinis tikslas yra, kad nepilnamečiai nebūtų siunčiami į kalėjimą, bet net ir nustatant šią sankciją bausmės praktiškai neišvengiama.

Naujesnis atkuriamojo teisingumo modelis, **apskritojo stalo diskusijos**, jau gana paplitęs įvairiose šalyse. Ši forma sukurta remiantis Šiaurės Amerikos aborigenų vertybėmis ir tradicijomis (I. Michailovič, kt., 2014). Šiose kultūrose ypatingą reikšmę turi bendras sprendimų priėmimas, įtraukiant kuo daugiau bendruomenės narių. Kitaip, negu šiuolaikiniame pasaulyje, žmonės laikomi mažomis dalimis vienos visumos. Taigi analizuojant ir vertinant elgesį, pažeidžiantį socialines normas, šiame „procese“ žvelgiama ne tik į vieną asmenį ir jo elgesį (L. Kulinski, 2023). Baudžiamosios justicijos sistemoje apskritasis stalas pirmą kartą taikytas 1990 m. prieš teisėjui priimant sprendimą. Susitikimai buvo orientuoti į bendruomenę ir vyko kartu su auka, kaltininku, jų šeimomis, juos palaikančiais asmenimis, kitais suinteresuotais bendruomenės nariais (jei bendruomenės nariai tiesiogiai nedalyvaudavo, visada gaudavo informaciją apie proceso eigą) ir baudžiamosios justicijos atstovais (teisėjais, policijos pareigūnais, prokurorais ir kt.). Teisėsaugos institucijos niekada nebuvo nuošalyje, jos kartu dalyvaudavo žalos atlyginimo procese. Visi apskritojo stalo dalyviai procese turėdavo vienodas teises, būdavo lygiaverčiai. Nepertraukiamo pasisakymo teisę turėjo kiekvienas proceso dalyvis. Ši teisė buvo perduodama apskritojo stalo principu (I. Michailovič, kt., 2014).

Literatūroje išskiriami du šio modelio tipai, tai „healing circles“ (gydantys), taikomi esant užsitęsusiai socialinei problemai, pvz. alkoholizmas (L. Kulinski, 2023). Kitas tipas – „sentencing circles“ (baudžiantys), jų tikslas padėti teismams nustatant faktus ir atsakomybes. Tokiose susitikimuose be šalių dar dalyvauja teisėjas, prokuroras, gynėjas arba tyrėjas.

Apskritojo stalo diskusijas iš trijų pagrindinių atkuriamojo teisingumo formų išskiria tai, kad čia svarbu sukurti ryšį tarp dalyvių jau prieš pagrindinį susitikimą. Taigi gali vykti ne vienas parengiamasis susitikimas su konkrečiu dalyviu. Pasak D. Chankovos yra praktinių įrodymų, kad ši atkuriamojo teisingumo forma galėtų būti sėkmingai pasitelkiama

bendruomenių konfliktų ir neapykantos nusikaltimų atvejais. Ji taip pat gali būti naudojama kuriant geresnius santykius ir mažinant smurtą kalėjimuose ir kitose sulaikymo vietose. 2020 metais Didžiojoje Britanijoje neurobiologijos mokslininkas D. Reisel atliko klininius tyrimus su nuteistaisiais recidyvistais-psichopatais (diagnozuoti asmenys). Šio tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti neurologines nusikalstamumo priežastys. Apibendrindamas tyrimo rezultatus D. Reisel pastebėjo, kad tiriamieji turėjo didelius migdolinio kūno aktyvumo deficitus (smegenų dalis atsakinga už empatiją ir baimę). Savo tyrimą D. Reisel palygino su panašiu E. Gould tyrimu ir pateikė rezultatus, jog izoliacija ir socialinių ryšių stoka gali sukelti agresiją, asocialumą. Svarbu ir tai, jog žmogaus smegenyse nervinės ląstelės gali regeneruotis netgi brandžiam amžiuje, tačiau pasak D. Reisel, kalėjimo izoliacijos sąlygos tik žaloja smegenyse neuronų vystymąsi. Tačiau D. Reisel pažymi, jog socialinė rehabilitacija gali veikti prevenciškai recidyvo mažinimui.

Atkuriamojo teisingumo modelių santykiai su baudžiamojo teisingumo sistema yra įvairūs. Kai kuriose šalyse pastebime išskirtinai sistemines programas (Belgijoje vykdomas baudžiamasis tarpininkavimas). Kitose šalyse daugiausia vykdomos bendruomenės programos (tam tikros iniciatyvos Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt.). Todėl kriminalinės justicijos institucijų vaidmuo priimant atkuriamojo teisingumo programas taip pat skyrėsi. Norvegijoje ir Suomijoje tarpininkavimas atsirado visiškai autonomiškai, o Austrijoje, Prancūzijoje ir Čekijoje pabrėžiamos probacijos ir paramos aukoms sritys, probacija ar parama aukoms čia vaidina pagrindinį vaidmenį. Vietos ir regionų atkuriamojo teisingumo modelių raida vis dar yra norma, o jos vystymasis visoje šalyje yra idealas, kurio reikia siekti. Daugelio šalių centrinės valdžios skiriamos lėšos yra ženklas, kad atkuriamojo teisingumo modeliai yra laikomi būtinais nacionaliniu mastu. (D. Chankova, 2020). Taip pat D. Chankova pažymi, jog visame pasaulyje yra įsteigta nemažai nevyriausybinių organizacijų, kurios toliau skatina atkuriamąjį teisingumą įvairiose srityse. Jos veikia gana efektyviai, skatindamos tarptautinius informacijos mainus ir savitarpio pagalbą, tyrinėdamos ir plėtodamos atkuriamojo teisingumo teorinius pagrindus, skatindamos mokslinius tyrimus ir pagalbą rengiant įstatymus, mokymus ir paslaugas.

R. Reches (2010) nuomone atkuriamasis teisingumas nėra visavertė alternatyva dabartinei teisės sistemai, nes manoma, kad jis priimtinas tik baudžiant už nesunkius nusikaltimus. Be to, kai žmonės galvoja apskritai apie nusikaltimą, jie dažniausiai galvoja

apie sunkius nusikaltimus, greičiausiai padarytus užkietėjusių nusikaltėlių. Tokiu atveju žmonės gali labai dvejoti, ar paremti atkuriamąjį teisingumą kaip priemonę susidoroti su kriminaliniais nusikaltimais. Empiriniai tyrimai parodė, kad geriausias sprendimas yra atkuriamojo ir atpildo teisingumo elementų derinimu pasižymintis procesas.

Tačiau pastebėta, jog atkūrimo ir atpildo modelis geriausiai padeda įgyvendinti teisingumą, nes leidžia pasiekti daugialypius teisingumo tikslus. Atkūrimas ir atpildas gali būti naudingi sunkių nusikaltimų bylose. Atkūrimo procedūros įtraukimas į sunkių pažeidimų bylas gali padėti geriau pateikti įrodymus, todėl atkūrimo procedūros yra praktiškai naudingos sunkių nusikaltimų aukoms ir nusikaltėliams (R. Reches, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad visos atkuriamojo teisingumo formos – ir mediacijos, ir konferencijos, ir apskritojo stalo diskusijos, gali turėti daug išraiškų, kurios savo evoliucijos metu yra skirtingai pavadinamos, kas apsunkina jų klasifikavimą bei aprašymą. Šiame darbe pasilieka prie Lietuvos mokslininkų atkuriamojo teisingumo skirstymo į tris pagrindines formas. Lietuvoje, Probacijos tarnyboje taikoma atkuriamojo teisingumo forma, mediacija, kuri vyksta tarp nukentėjusiojo ir nusikaltusiojo asmens, dalyvaujant mediatoriui. Taip pat svarbu pažymėti, jog R. Uscila (2022) ištyręs atkuriamojo teisingumo vykdymą Skandinavijos šalyse priėjo išvadą, kad efektyviausiai veikiantys modeliai dalykiniu požiūriu glaudžiai susiję su teisėsaugos institucijomis, dėl šios priežasties svarbu, jog tarpinstitucinis atkuriamojo teisingumo teikiančių institucijų ir teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas ne tik būtų reglamentuotas rašytiniuose dokumentuose, o veiktų realiai.

II. Atkuriamasis teisingumas Lietuvos probacijos procese

2.1. Probacijos tarnybos funkcijos ir veiklos principai

Lietuvoje probacija vykdoma nuo 2000 metų. Struktūra ir funkcijų vykdytojai keitėsi – pradžioje veikė pataisos inspekcijos, vėliau buvo įsteigtos 5 apygardų Probacijos tarnybos, kurios buvo sujungtos į vieną, Kalėjimų departamentui pavaldžią Probacijos tarnybą. Nuo 2022 m. Probacijos tarnyba veikia kaip atskiras Teisingumo ministerijai pavaldi biudžetinė įstaiga. Šiuo metu Probacijos tarnybą sudaro trys skyriai – Rytų, Vidurio ir Vakarų Lietuvos, tarnybą veiklą vykdo visuose 60 Lietuvos savivaldybių.

Žodis probacija iš lotynų kalbos (lot. *probatio*) reiškia bandymą. Visuotinė Lietuvių enciklopedija probacijos terminą apibrėžia, kaip nusikaltimą padariusio asmens nubaudo forma, kurią taikant vykdoma nuteistųjų socialinė rehabilitacija ir kontrolė ne laisvės atėmimo vietose (Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2024). Probacijos tarnybos nuostatų (2022) (toliau tekste – Nuostatai) 6 punkte nurodyta, jog ji (Probacijos tarnyba) veikia teisingumo ministrui pavestose baudžiamosios ir bausmių vykdymo politikos srityje.

Pasak pačios Probacijos tarnybos, Lietuvos nacionalinė teisinė sistema nustato aiškias kryptis vystyti probacijos veiksmingumą, užtikrinti žmogaus teises ir garantijas, darbuotojų orias ir saugias darbo sąlygas (Lietuvos probacijos tarnybos 2024–2030 metų strateginės veiklos gairės, 2024).

Probacijos tarnybos direktoriaus 2024 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. V-46 patvirtinto Probacijos tarnybos darbo reglamento (toliau tekste – Darbo reglamentas) 2 punkte nurodyta, jog Probacijos tarnyba savo veikloje vadovaujasi šiais teisės aktais – Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau tekste – Konstitucija), Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu, Bausmių vykdymo kodeksu, Probacijos įstatymu, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutu, kitais Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Respublikos Prezidento dekretais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Ministro Pirmininko potvarkiais, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymais, Probacijos tarnybos nuostatais, Probacijos tarnybos direktoriaus įsakymais, 2020 m.

birželio 18 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo sistemos šakos kolektyvine sutartimi ir kitais teisės aktais bei Darbo reglamentu.

Be nacionalinių teisės aktų svarbu paminėti Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją CM/Rec (2010) dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių (toliau tekste – Rekomendacija CM/Rec (2010)). Šiose taisyklėse įvardintas probacijos tarnybų **tikslas** – mažinti recidyvą, sukuriant pozityvius santykius su nuteistaisiais, kad jie būtų prižiūrimi (įskaitant būtiną kontrolę), lydimi ir remiami bei skatinami sėkmingai integruotis į visuomenę.

Probacijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje išvardytas pagrindinis Probacijos tarnybos tikslas – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą. Probacijos tarnybos veiklos tikslai detaliau išdėstyti Nuostatų 8 punkte. Nuostatose minimi trys pagrindiniai tikslai, tai probuojamųjų resocializacijos ir jų nusikalstamų veikų recidyvą mažinančių priemonių vykdymas, probuojamųjų ir kitų asmenų (kuriems paskirtos viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės, baudžiamojo (su išimtimis) ir auklėjamojo poveikio (išimtys) priemonės) elgesio kontrolė. O trečiasis Probacijos tarnybos tikslas, nurodytas Nuostatose, tai asmens socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksmų, kitų aplinkybių, galinčių padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, vertinimas. Savo tikslus įgyvendindama Probacijos tarnyba atlieka funkcijas.

Nuostatų 9-11 punktuose detalios išvardytos atliekamos **funkcijos**, siekiant anksčiau išvardytų veiklos tikslų. Siekdama probuojamųjų resocializacijos ir jų nusikalstamų veikų recidyvą mažinančių priemonių, Probacijos tarnyba atlieka šias funkcijas – probuojamųjų priežiūros planavimas ir vykdymas; nuteistųjų probacijai ir socialinio tyrimo išvadų dėl šių nuteistųjų rengimas (kartu su laisvės atėmimo vietų įstaiga); atkuriamojo pobūdžio priemonių taikymas, siekiant sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą; probuojamųjų teisės pažeidimų prevencijos organizavimas ir vykdymas; asociacijų, religinių bendruomenių ir bendrijų, savanorių darbui su probuojamaisiais telkimas ir jų veiklos šioje srityje koordinavimas; bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, siekiant užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą.

Siekdama kontroliuoti elgesį probuojamųjų ir asmenų, kuriems paskirtos viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmės, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės, Probacijos tarnyba parenka nuteistiesiems viešųjų, neatlygintinų, nemokamų ar auklėjamojo pobūdžio darbų atlikimo vietą, o nuteistiesiems viešųjų darbų bausmė – ir darbą; kontroliuoja probuojamųjų elgesį ir kaip nuteistieji atlieka viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes, auklėjamojo ir baudžiamojo poveikio priemones; kontroliuoja, kaip darbdavys laikosi Bausmių vykdymo kodekso nustatytų pareigų nuteistųjų, atliekančių viešųjų darbų bausmę, atžvilgiu ir teikia policijai duomenis, reikalingus probuojamųjų, nuteistųjų viešųjų darbų, laisvės apribojimo bausmė, kurių buvimo vieta nežinoma, paieškai vykdyti.

Vertindama asmens socialinę aplinką, kriminogeninius veiksnius, kitas aplinkybes, galinčias padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, Tarnyba bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis.

Nuostatų 12 punkte išskiriamos tokios Probacijos tarnybos atliekamos funkcijos:

- probacijos, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmių, baudžiamojo poveikio ir auklėjamojo poveikio priemonių vykdymo efektyvumo analizės atlikimas ir siūlymų Teisingumo ministerijai teikimas arba sprendimų priėmimas pagal kompetenciją (dėl šios veiklos optimizavimo);
- nuteistųjų resocializacijos priemonių planavimas, diegimas ir įgyvendinimas, jų veiksmingumo vertinimas bendradarbiaujant su kitomis bausmių vykdymo įstaigomis;
- mokslinių ir kitų tyrimų, susijusių su probacijos, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmių, baudžiamojo poveikio ir auklėjamojo poveikio priemonių vykdymu inicijavimas, kaupimas, sisteminimas ir analizė;
- asociacijų, religinių bendruomenių ir bendrijų, savanorių išlaidų, patirtų vykdant probaciją, kompensavimas (teisės aktų nustatyta tvarka);
- kaltinamųjų ir nuteistųjų asmens ir kitus informacinius duomenis, susijusius su asmens socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksnių, taip pat kitų aplinkybių, galinčių padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, tyrimu, probacijos,

viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmių, auklėjamojo ir baudžiamojo poveikio priemonių vykdymu, kaupimas ir tvarkymas, taip pat teisės aktų nustatyta tvarka šios informacijos teikimas Lietuvos Respublikos ir tarptautinėms institucijoms ir organizacijoms;

- ryšių užmezgimas ir plėtojimas su užsienio valstybių bausmių ir probacijos vykdymo sistemų institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis, tinkamo atstovavimo Lietuvos interesams tarptautinėse institucijose ir organizacijose bausmių vykdymo ir probacijos srityse užtikrinimas;
- pažangos priemonių, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų paramos fondų finansuojamų projektų bausmių vykdymo ir probacijos srityse rengimas ir įgyvendinimas, arba siūlymų teikimas Teisingumo ministerijai dėl šių projektų rengimo ir įgyvendinimo;
- asmenų prašymų, skundų ir pranešimų, priskirtinų Probacijos tarnybos kompetencijai nagrinėjimas;
- visuomenės informavimas apie Tarnybos veiklą;
- Teisingumo ministerijai Probacijos tarnyboje tvarkomos statistinės informacijos skelbimas viešai ir teikimas.

Be išvardytų, Tarnyba atlieka ir kitas įstatymų ir kitų teisės aktų jai pavestas funkcijas.

Kaip nustatyta Probacijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje, probacijos vykdymas grindžiamas keturiais **principais**. Pirmasis tai probuojamojo resocializacijos ir visuomenės saugumo pusiausvyros. Probacijos įstatyme aiškinama, jog šio principo esmė tame, kad probuojamojo priežiūra turi būti pagrįsta racionalią pusiausvyra tarp probuojamojo resocializacijos interesų ir visuomenės saugumo užtikrinimo poreikių. Antrasis probacijos principas tai probacijos priemonių individualizavimas. Įstatymas jį detalizuoja – probuojamajam taikant priemones turi būti atsižvelgiama į probuojamojo asmenybę, elgesį probacijos vykdymo metu, rizikos vertinimo rezultatus ir kitas šio asmens resocializacijai svarbias aplinkybes. Pagarbos žmogaus teisėms, minimalios intervencijos ir proporcingumo

principas suprantamas kaip proporcingų ir veiksmingų priemonių taikymas probuojamajam pataisos procese neapribojant jo teisių ir laisvių, jei tai nėra pagrįsta ir būtina probacijos tikslui pasiekti. Bendradarbiavimo, subsidiarumo ir savanorystės skatinimo principas yra į probacijos veiklą aktyviau įtraukiamos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, organizacijos, patikimi savanoriai ir kuriami bendradarbiavimo ryšiai. Paskutinis probacijos įstatyme nurodomas principas, tai atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo. Probacijos įstatymas šį principą detalizuodamas pabrėžia, jog probacijos vykdymo metu taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusio asmens ir probuojamojo sutaikymas ir tarpininkavimas siekiant atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą.

Probacijos vykdymas taip pat grindžiamas Bausmių vykdymo kodekso 4 straipsnyje nustatytais principais, tai teisėtumo, nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus, konfidencialumo, bausmių vykdymo individualizavimo, humanizmo, teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo, normalizavimo ir atvirumo (esmė – kad būtų skatinamas valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevyriausybinų organizacijų, asociacijų, valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų, kitų juridinių asmenų ar jų padalinių bei patikimų savanorių įsitraukimas į bausmių vykdymo veiklą, užmezgami bendradarbiavimo ryšiai, kuriais siekiama sklandžios nuteistųjų integracijos į visuomenę).

Probacijos tarnybos vizija – tai moderni, atsakinga bei atvira organizacija, inicijuojanti nusikaltusio asmens pozityvius pokyčius. Kaip metinėse veiklos ataskaitose pažymi Probacijos tarnybos vadovas, šis įgyvendinimas sutelktas kompetentingos, iniciatyvios ir profesionalios probacijos bendruomenės rankose.

2.2. Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas Probacijos tarnyboje

Vienas iš pavyzdžių, kaip mediacija gali būti taikoma probacijos tarnybose, – Čekijos Respublikos praktika, kur 1991 m. (dar tuometinėje Čekoslovakijoje) buvo pristatytas eksperimentinis modelis nepilnamečių baudžiamosiose bylose, kuomet „klasikinis“ probacijos darbas (paremtas pagalbos ir priežiūros organizavimu) buvo susietas su atkuriamuoju teisingumu. 2001 m. tokios bandomosios programos rezultatas Čekijos

Respublikoje – įkurta Probacijos ir mediacijos tarnyba (angl. *Probation and Mediation Service*).

Kaip jau minėta, pirmąją praktinę iniciatyvą įtvirtinti mediaciją Lietuvoje reikėtų laikyti MIPT projektą, kurį įgyvendino Vilniaus apygardos probacijos tarnyba kartu su partneriais. MIPT projektui Probacijos tarnyboje pasibaigus, Probacijos tarnybose buvo įsteigtos mediatoriaus pareigybės (Michailovič, 2022). Nuo to laiko ir prasidėjo Lietuvos atkuriamojo teisingumo vystymas baudžiamajame procese.

MIPT projekto metu buvo siekta bendradarbiavimo su kitomis baudžiamosios justicijos institucijomis bei kitais socialiniais partneriais (vaikų teisių apsaugos tarnybomis, paramos centrais, mokyklomis ir kt.). Kaip rodo MIPT projekto rezultatai, iš 1 957 gautų mediacijos atvejų mediatorių sprendžiami atvejai ne iš probacijos tarnybų sudarė apie 10 proc. (184 atvejai) (R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė, 2016). Tuo metu Baudžiamajame ar Baudžiamojoje proceso kodeksuose, teisinių prielaidų atkuriamajam teisingumui nebuvo, tad autorė darė išvadą, kad remiantis tik abipusiu bendradarbiavimu, pasiektas skaičius vertintinas teigiamai.

Remiantis Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis finansuojamos programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ MIPT projekto įgyvendinimo sutartimi, mediacijos paslaugos turi būti teikiamos dar penkerius metus pasibaigus MIPT projektui (R. Giedrytė-Mačiulienė, kt., 2016). Taigi, Lietuva buvo įsipareigojusi tęsti mediacijos paslaugų teikimą probacijos tarnybose iki 2021 metų. Norvegijos finansuojamu projektu buvo numatyta, jog probacijos tarnybose dirbantys mediatorių funkcijos ir pasibaigus MIPT projektui apima mediacijos paslaugų teikimą ne tik probacijos registre esantiems asmenims. R. Giedrytė-Mačiulienė ir J. Venckevičienė (2016) išskyrė tokias mediatorių funkcijas, numatytas MIPT projekte, tai teismų ir prokuratūros pavedimų ir kt. institucijų prašymų dėl mediacijos ar kitų atkuriamojo pobūdžio priemonių taikymo ikiteisminio ar teismo bylos nagrinėjimo proceso metu vykdymas.

Kaip pastebėjo R. Giedrytė-Mačiulienė ir J. Venckevičienė (2016), prieš MIPT projektą Lietuvoje teisinės prielaidos atkuriamajam teisingumui baudžiamajame procese buvo sukurtos teisės aktuose, reglamentuojančiuose probacijos ir bausmės vykdymą, t. y.

Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse.

MIPT projekto metu buvo siekta bendradarbiavimo su kitomis baudžiamosios justicijos institucijomis bei kitais socialiniais partneriais (vaikų teisių apsaugos tarnybomis, paramos centrais, mokyklomis ir kt.). Kaip rodo MIPT projekto rezultatai, iš 1 957 gautų mediacijos atvejų mediatorių sprendžiami atvejai ne iš probacijos tarnybų sudarė apie 10 proc. (184 atvejai). (R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė, 2016). Kadangi teisinių prielaidų Baudžiamajame ar Baudžiamojoje proceso kodeksuose nebuvo, mediacija Lietuvos probacijos tarnyboje vyko tik remiantis abipusiu bendradarbiavimu. Svarbu tai, jog apibendrinant MIPT projekto duomenys minėtos autorės pastebėjo, jog norint toliau plėtoti mediaciją Lietuvoje ir išsaugoti esamą įdirbį bei paruoštus specialistus, vien geros bendradarbiavimo iniciatyvos su teisėsaugos institucijomis nepakaktų. Dabartinis mediacijos modelis probacijos tarnybose Lietuvoje gali sėkmingai funkcionuoti papildžius ir išplėtus teisinį reglamentavimą, jis būtinas tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinį vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradicinei baudžiamajai justicijai. R. Giedrytė-Mačiulienė ir J. Venckevičienė (2016) matė, kad Baudžiamojo kodekso ir Baudžiamojo proceso kodekso papildymai, kuriuose, kaip, pavyzdžiui, Latvijoje, atsirastų nuostata, kad konfliktai, kylantys iš nusikalstamų veikų, gali būti sprendžiami su mediatorių pagalba, galėtų būti visai geru teisiniu pagrindu.

Šiuo metu Probacijos tarnybos duomenimis Probacijos tarnyba įgyvendindama savo tikslus taiko atkuriamojo pobūdžio priemones, siekiant sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį, atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. 2021 metais Lietuvos probacijos tarnyboje dirbo 7 mediatoriai (I. Michailovič, 2022). 2025 m. balandžio 1 d. Probacijos tarnyboje dirba 6 mediatoriai (Rytų Lietuvos skyriuje (Vilnius) – 1, Vidurio Lietuvos (Kaunas) – 3, Vakarų Lietuvos skyriuje - 2 (Klaipėdoje - 1, Šiauliuose – 1).

Probacijos tarnybos nekaupia duomenų apie vykdomas mediacijas reguliariai ir sistemiškai, jie nėra pateikiami oficialių duomenų ataskaitose. Kaip pastebi I. Michailovič (2022) tai apsunkina mediacijos praktikos stebėseną, siekiant formuoti gerąją patirtį ir ją remtis ateityje. Lentelėje 1 pateikiami statistikos duomenys apie mediacijos taikymą probacijoje 2019–2024 metais. Kadangi, kaip minėta, Probacijos tarnyba nepildo ir nekaupia

statistinių duomenų, 2017 ir 2018 m. duomenų nėra. Galima daryti išvadą, kad ne visi mediatorių gauti atvejai tinka mediacijai, kadangi tik dalį atrinktų atvejų pavyksta įgyvendinti bei parengti susitarimą (žr. lentelę). Be to iš lentelės duomenų matyti, jog mediacija Probacijos tarnyboje nesiplečia taip, kaip tikėtasi, netgi priešingai gaunamų atvejų skaičius sumažėjo netgi dviem trečdaliais (lyginant 2015 ir 2024 m.).

Lentelė 1. Duomenys apie mediaciją Probacijos tarnyboje (2019–2024)

Metai	Gauta atvejų	Įgyvendinta atvejų	Parengta susitarimų
2015-02-02 – 2016-04-29 (MIPT projekto metu)	1957	1010	891
2017	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi
2018	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi
2019	1021	554	391
2020	771	412	328
2021 (sausis-lapkritis)	605	413	346
2022	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi	duomenys nežinomi
2023	590	265	duomenys nežinomi
2024	584	303	duomenys nežinomi

Sudaryta autorės, remiantis J. Venckevičienės ir R. Giedrytės-Mačiulienės, (2016), I. Michailovič (2022) ir Lietuvos probacijos tarnybos (2025) duomenimis.

Probacijos tarnybos mediatorių duomenimis Lietuvos mastu 2024 m. buvo nukreipta 428 žalos atlyginimo atvejai, 116 atvejų buvo dėl smurto artimoje aplinkoje, o 40 kitų atvejų (mediatorių duomenimis tai atsiprašymai, tarpusavio nesutarimai ir panašiai). 2024 įgyvendinta 221 žalos atvejų, 63 smurto artimoje atvejų, o 19 kitų atvejų (kaip jau minėta tai atsiprašymai, nesutarimai, kt.). Probacijos tarnybos vadovo 2024 metų veiklos pranešimo duomenimis (2025) per 2024 m. ataskaitinį laikotarpį iš Probacijos tarnybos registruose buvusių 685 prižiūrimumų, kuriems teismo sprendimu buvo paskirtas įpareigojimas atlyginti nusikaltimu padarytą materialinę žalą, ją atlygino – 434. Tai sudaro (proc.) – 63,4. Asmenys, įpareigoti atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą, esant jų sutikimui, nukreipiami

mediacijai pas skyriuose dirbančius mediatorius, siekiant spęsti konfliktą bei sureguliuoti žalos atlyginimą. Probacijos tarnybos vadovo veiklos ataskaitoje už 2023 m. (2024) matyti, kad iš 663 asmenų, įpareigotų atlyginti žalą, ją atlygino 456 asmenys, tai sudaro 68,8 proc. ataskaitoje pabręžiama, jog dalis asmenų ataskaitos dienai pilnai žalos neatlygino, tačiau be pažeidimų moka žalą dalimis, kai žalos atlyginimo terminas dar nėra suėjęs. Probacijos tarnybos vadovas pabręžia, jog šio rodiklio įvykdymo rezultatui didelę reikšmę turi ir bendra visuomenės finansinė padėtis Lietuvoje, kurios tarnyba neįtakoja. Asmenų atlyginusių nusikalstama veika padarytą materialinę žalą 2022 m., dalis nuo bendro tokių įsipareigojimą turinčių asmenų skaičiaus, pasiekė 60,7 proc. arba 0,6 proc. mažiau nei 2021 m. Iš 685 asmenų (2021 m. – 754), kuriems teismo paskirtas įpareigojimas atlyginti nusikaltimu padarytą materialinę žalą, 416 asmenų (2021 m. – 461) atlyginusių nusikalstama veika padarytą materialinę žalą. Tarnybos vadovo vertinimu (2023) šio rodiklio įgyvendinimui neigiamos įtakos turi tai, kad atlyginamų sumų dydis yra didelis, terminai įpareigojimui įvykdyti taip pat yra ilgi, kai kurie asmenys įrašyti į registrą tik IV-jame ketvirtyje.

2.2. Atkuriamojo teisingumo reglamentavimas probacijos procese

Nors mediacija egzistuoja taip pat seniai kaip ir pats konfliktas, šiuolaikinė šio instituto vystymosi istorija yra susijusi su septyniasdešimtųjų metų pradžia. Anglosaksų valstybėse mediacija atsirado dėl būtinybės, kadangi jų teisės sistemose teismo procesai trunka labai ilgai ir yra labai brangūs (Tvaronavičienė, 2019). Tinkamiausias prielaidas diegti mediaciją Lietuvoje sudarė Europos Sąjunga. Ji buvo ta pirmoji grandis Europoje, kuri pradėjo mediacijos vystymą ir populiarinimą tarp jos narių. Europos Komisijos 2004 m. išleista AGS civilinėje ir komercinėje teisėje Žalioji knyga (*Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial law*, 2004) bei Europos mediatorių elgesio kodeksas (*European Code of Conduct for Mediators*, 2004), 2008 m. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl tam tikrų mediacijos aspektų civilinėse ir komercinėse bylose (*Directive on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters*, 2008) – būtent tai ir buvo priemonės, kurių Europos Sąjunga ėmėsi siekdama paskatinti civilinių santykių dalyvius spręsti tarpusavio civilinius ginčus taikant mediaciją (Kaminskienė, 2010). Lietuvoje siekiant plėtoti konfliktų taikaus sprendimo praktiką 1993 įsteigtas Konfliktų

prevencijos centras, 1994 jis įsteigė Lietuvos konfliktų prevencijos asociaciją (Visuotinė lietuvių enciklopedija). Tai efektyviai veikianti nuo 1994 m. ir visuomenei apčiuopiamą naudą teikianti organizacija, jungianti savo gretose kompetentingus, iniciatyvius, atvirus naujovėms narius, grindžianti savo veiklą socialinės partnerystės ir bendradarbiavimo vertybėmis (<https://www.lkpa.eu/apie-mus>). Dabar Lietuvoje teisminė mediacija vykdoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymu, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymu, kitais įstatymais ir Teisėjų tarybos patvirtintomis Teisminės mediacijos taisyklėmis.

Mediacijos vykdymo Lietuvos probacijos tarnyboje tvarkos aprašo (toliau tekste – Aprašas) 2 punktas nustato, jog mediacija Probacijos tarnyboje vykdoma vadovaujantis Probacijos įstatymo, Baudžiamojo kodekso, Bausmių vykdymo kodekso, Civilinio proceso kodekso, Mediacijos įstatymo, Europos mediatorių elgesio kodekso nuostatomis ir šiuo Aprašu. Toliau bus aptariami minėti dokumentai, bei keletas tarptautinių dokumentų, kurie padėjo pamatus atkuriamojo teisingumo vystymui.

2.2.1. Tarptautiniai dokumentai

Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacija Nr. R(99)19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“ (toliau tekste – Rekomendacija R(99)19) skatinamas taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) baudžiamosiose bylose. Rekomendacijoje R(99)19 pabrėžiama, kad taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) baudžiamosiose bylose galimas tik esant laisvam bylos šalių (šiuo atveju kalbama apie nukentėjusį ir pažeidėją) sutikimui, taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) turėtų būti galimas visose bylos nagrinėjimo stadijose, pabrėžiamas konfidencialumo principas. Vadovaujantis Rekomendacija R(99)19, teisės aktuose turėtų būti aiškiai apibrėžtos sąlygos, kada byla gali būti sprendžiama taikinamojo tarpininkavimo būdu, esminės bylos aplinkybės turi būti pripažįstamos abiejų bylos šalių, o galutinį sprendimą dėl bylos sprendimo taikinamojo tarpininkavimo būdu turi priimti kompetentingos valstybės institucijos. Vadovaujantis Rekomendacijos R(99)19 nuostatomis, jei, remiantis taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) susitarimu, kaltinimai yra panaikinami, asmuo negali būti persekiojamas dėl tos pačios nusikalstamos veikos antrą kartą. Rekomendacijoje taip pat apibrėžiamas taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos)

vykdymo procesas, akcentuojama taikinimo tarpininkų kvalifikacijos kėlimo ir mokymų svarba (Taikinamojo tarpininkavimo koncepcijos 51 punktas).

Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos (ECOSOC) rezoliucija 2002/12 (toliau tekste – Rezoliucija 2002/12) patvirtinti Pagrindiniai atkuriamojo teisingumo programų taikymo baudžiamosiose bylose principai. Vadovaujantis nurodytais principais, atkuriamieji procesai gali apimti mediaciją, sutaikinimą, bendras konsultacijas siekiant kompromiso ir bausmės skyrimo ciklus. Šiuose principuose pabrėžiama, kad atkuriamojo teisingumo programos galėtų būti taikomos bet kurioje baudžiamosios justicijos sistemos stadijoje, atsižvelgiant į nacionalinę teisę. Atkuriamieji procesai turėtų būti taikomi tik tokiu atveju, kai yra pakankamai įrodymų pažeidėją patraukti atsakomybėn, ir tik esant laisvam, savanoriškam nukentėjusiojo ir pažeidėjo sutikimui. Nukentėjęs asmuo ir pažeidėjas paprastai turėtų sutarti dėl esminių bylos aplinkybių, kurios yra dalyvavimo atkuriamajame procese pagrindas. Pažeidėjo dalyvavimas vėlesniame procese nėra laikomas jo kaltės pripažinimo įrodymu. Perduodant bylą atkuriamajam procesui arba jam vadovaujant, turėtų būti atsižvelgta į šalių saugumą. Minėtuose principuose nurodoma, kad valstybės turėtų apsvarstyti galimybes įtvirtinti gaires ir standartus, reglamentuojančius atkuriamojo teisingumo programų taikymą, kuriuose turėtų būti skiriamas dėmesys bylos nukreipimo į atkuriamojo teisingumo programą sąlygoms, bylos nagrinėjimui laikantis atkuriamojo proceso, tarpininkų kvalifikacijai, mokymui ir atestavimui, atkuriamojo teisingumo programų administravimui, kompetencijos standartams ir elgesio taisyklėms, pagal kurias vadovaujama atkuriamojo teisingumo programų vykdymui. Taip pat aptarti ir kiti atkuriamojo teisingumo programų vykdymo ir tolesnio vystymo klausimai (Taikinamojo tarpininkavimo koncepcijos 46 punktas).

2004 m. Europos Komisijai padedant, suinteresuoti subjektai parengė Europos mediatorių elgesio kodeksą (paskelbtas 2004 m. liepos 2 d.) (toliau tekste – Kodeksas). Kodekse išdėstyti tam tikri principai, kurių mediatoriai gali įsipareigoti laikytis savanoriškai. Kodekse numatyta, jog mediacijos paslaugas teikiančios organizacijos taip pat gali įsipareigoti laikytis šio kodekso, nurodydamos jų organizacijai atstovaujantiems mediatoriams jo laikytis. Mediacijos vykdymo Probacijos tarnyboje tvarkos aprašo (plačiau 2.2.3. poskyryje) 2 straipsnyje nurodyta, kad Probacijos tarnyboje dirbantys mediatoriai be nacionalinių įstatymų vadovaujasi ir minėtu Kodeksu. Kodekse mediacija reiškia bet koki

struktūrizuotą procesą, nepaisant to, kaip jis vadinamas konkrečioje šalyje, kurio metu viena ar kelios ginčo šalys savanoriškai bando pačios rasti susitarimą dėl ginčo išsprendimo padedant trečiajam asmeniui. Kodekso laikymasis nedaro jokio poveikio atskiras profesijas reglamentuojantiems nacionaliniams teisės aktams ar taisyklėms.

Kodekse glaustai pateikti esminiai principai, kaip mediatorių kompetencija (privalo gerai nusimanyti mediacijos procese, tam turi reikšmės tinkamas mokymas ir nenutrūkstamas žinių bei praktinių mediacijos įgūdžių atnaujinimas). Kitas principas, kuris aktualus Probacijos tarnybos mediatoriams, tai nepriklausomumas ir neutralumas. Kodekse aiškinama, kad esant aplinkybėms, kurios gali daryti įtaką, arba gali būti laikomos darančiomis įtaką mediatoriaus nepriklausomumui arba galinčios sukelti interesų konfliktą, mediatorius privalo atskleisti šalims šias aplinkybes prieš pradėdamas ar tęsdamas mediacijos veiksmus. Prie tokių aplinkybių priskiriama - bet kokie asmeniniai ar verslo santykiai su viena ar keliomis iš šalių, bet koks tiesioginis ar netiesioginis finansinis ar kitoks interesas mediacijos baigtimi. Paskutinė aplinkybė tai, kad mediatorius arba jo bendradarbis (ne būtinai mediatorius), vienai ar kelioms iš šalių teikė kitokias negu mediacijos paslaugas. Kodekse nustatyta, jog šiais atvejais mediatorius gali sutikti imtis veiksmų arba tęsti pradėtus veiksmus tik kai jis yra tikras, kad galės vykdyti mediaciją visiškai nepriklausomai (turėdamas tikslą užtikrinti visišką nešališkumą), ir tik tokiu atveju, kai šalys aiškiai su tuo sutinka. Kodekse yra ir mediatoriaus nešališkumo principas, sakantis, kad mediatorius visais atvejais turi šalių atžvilgiu veikti nešališkai ir siekti, kad būtų laikomas veikiantis nešališkai, jis privalo būti įsipareigojęs vienodai tarnauti visoms šalims.

Kodekse prie nepriklausomumo ir nešališkumo principų aptarta, kaip privalo būti organizuojama pati procedūra, į kokias aplinkybes būtina atsižvelgti prieš susitikimą. Taip pat aprašytos mediacijos nutraukimo priežastys ir galimybės bei aprašyta mediacijos pabaiga.

Paskutinis ir labai svarbus principas, kuris yra kartojamas turbūt visose atkuriamąjį teisingumą reglamentuojančiose dokumentuose, yra konfidencialumas. Šį principą kodeksas aiškina taip, jog mediatorius turi laikyti paslapyje visą informaciją, sužinotą (arba susijusią) mediacijos proceso metu, įskaitant aplinkybę, kad mediacija turi įvykti arba įvyko, išskyrus atvejus, kai tokią informaciją įpareigojama atskleisti remiantis teisės aktais arba dėl viešosios tvarkos apsaugos.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto įsteigė Europos veiksmingo teisingumo komisija (toliau tekste – CEPEJ). CEPEJ 2007 m. gruodžio 7 d. priėmė gaires dėl geresnio rekomendacijos „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“ įgyvendinimo (toliau tekste – Gairės). Jose skatinama imtis priemonių, kurios užtikrintų kuo didesnę taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) paslaugų prieinamumą visose bylų nagrinėjimo stadijose, įskaitant bausmių vykdymą. Taikinamojo tarpininkavimo koncepcijos 54 punkte pabrėžiama, jog minėtomis gairėmis raginama Valstybės skatinti ir remti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) programas, skatinti sėkmingų programų sklaidą. Gairėse pabrėžiamas teisėjų, prokurorų bei kitų baudžiamosios justicijos institucijų, socialinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, advokatų vaidmuo skatinant taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtrą, informavimą apie ją, nukreipiant nukentėjusius asmenis ir pažeidėjus į taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją). Valstybės raginamos nuolat stebėti ir vertinti veikiančias taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) schemas, identifikuoti galimas taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) pasekmes. Ypatingą dėmesį taikinamajame tarpininkavime baudžiamojo proceso srityje raginama skirti aukos poreikiams užtikrinti. Gairėse detaliai apibrėžiamos konfidencialumo principo, taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) paslaugų kokybės užtikrinimo priemonės, taip pat skatinamas taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) mokymų programų kūrimas, išskirtos konkrečios sritys (taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) tikslai ir principai, taikinimo tarpininko (mediatoriaus) etika, baudžiamosios justicijos pagrindai ir kt.), kurias turėtų apimti mokymai. Gairėse nurodoma ypatingą dėmesį skirti nepilnamečių (mažamečių) dalyvavimui taikinamajame tarpininkavime (mediacijoje), nustatyti reikiamas procesines garantijas jų interesams užtikrinti. Valstybės raginamos imtis visų priemonių, taip pat ir nurodytų gairėse, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) procese būtų užtikrinamos nukentėjusių asmenų ir pažeidėjų teisės, kad taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) baudžiamosiose bylose būtų vykdomas tik esant laisvam nukentėjusiųjų ir pažeidėjų sutikimui. Valstybės raginamos skirti finansinę paramą taikinamajam tarpininkavimui (mediacijai) baudžiamajame procese, taip pat numatyti senaties terminų sustabdymą, kai vykdomas taikinamasis tarpininkavimas (mediacija). Gairėse valstybės, baudžiamosios justicijos institucijos, kiti suinteresuoti asmenys raginami imtis konkrečių priemonių taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) žinomumui skatinti.

Vienas pagrindinių Europos Sąjungos teisės aktų, skirtų atkuriamajam teisingumui, yra 2012 m. spalio 25 d. priimta Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR preambulėje primenama, kad Sąjunga turi tikslą puoselėti ir plėtoti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Direktyvoje 2012/29/ES primenama, kad siekiant pagerinti nusikaltimų aukų teisių užtikrinimą, paramą ir apsaugą, veiksmų turėtų būti imamasi Sąjungos lygmeniu. Būtent tuo tikslu šia direktyva siekta peržiūrėti ir papildyti Pamatiniame sprendime (dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose) 2001/220/TVR nustatytus principus ir gerokai padidinti aukų apsaugą visoje Sąjungoje, visų pirma baudžiamojo proceso metu. Tad Direktyvos 2012/29/ES tikslai numatyti jos 1 straipsnyje, tai užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese.

Šio darbo požiūriu svarbu paminėti, kad tame pačiame straipsnyje Direktyva 2012/29/ES nustato, kad valstybės narės privalo užtikrinti, kad aukos būtų pripažįstamos aukomis ir kad su jomis paramos aukoms ar atkuriamojo teisingumo tarnybose arba kitose institucijose, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju procesu, visuomet būtų elgiamasi pagarbiai, jautriai individualiai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant. Be to Direktyvoje nurodyta, jog valstybės narės privalo užtikrinti, kad nusikaltimo aukoms būtų prieinamos atkuriamojo teisingumo paslaugos (4 straipsnio j punktas).

Direktyvos 2012/29/ES 12 straipsnis yra skirtas aukų apsaugos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto priemonių, taikytinų, jeigu teikiamos kokios nors atkuriamojo teisingumo paslaugos. Pažymima, kad tokiomis priemonėmis užtikrinama, kad aukos, pasirinkusios dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese, galėtų gauti saugias ir kompetentingas atkuriamojo teisingumo paslaugas, atsižvelgiant bent jau į šias sąlygas: 1. atkuriamojo teisingumo paslaugos teikiamos tik jeigu jos atitinka aukos interesus, atsižvelgus į visas saugos aplinkybes, ir jos yra pagrįstos aukos laisvu, žinant padėtį duotu sutikimu, kuri galima atsiimti bet kuriuo metu; 2. prieš aukai sutinkant dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese, jai suteikiama išsami ir nešališka informacija apie tą procesą ir galimus rezultatus, taip pat informacija apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras; 3. nusikaltėlis pripažino pagrindines bylos aplinkybes; 4. bet koks susitarimas turi būti savanoriškas ir į jį galima atsižvelgti tolesniame baudžiamajame procese; 5. neviešos diskusijos, kurios vyksta

atkuriamojo teisingumo proceso metu, yra konfidencialios ir vėliau neviešinamos, nebent šalys sutinka arba jeigu to reikalaujama pagal nacionalinę teisę dėl viršesnio visuomenės intereso.

Direktyvos 2012/29/ES 25 straipsnyje pabrėžiama specialistų mokymų svarba. Pažymima, kad valstybės narės pasitelkdamos savo viešąsias tarnybas arba finansuodamos paramos aukoms organizacijas, skatina iniciatyvas, kad tie subjektai, kurie teikia paramos aukoms ir atkuriamojo teisingumo paslaugas, dalyvautų tinkamuose mokymuose, atsižvelgiant į jų kontaktą su aukomis, ir laikytųsi profesinių reikalavimų, siekiant užtikrinti, kad tokios paslaugos būtų teikiamos nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai (25 straipsnio 4 dalis).

Vienas iš naujesnių ir labai svarbių dokumentų, Europos Tarybos Ministrų Komiteto Venecijos deklaracija, priimta 2021 m. gruodžio 14 d. (toliau tekste – Venecijos deklaracija). Venecijos deklaracija pabrėžė Europos Tarybos jau atlikto darbo atkuriamojo teisingumo srityje svarbą ir su dideliu pasitenkinimu pažymėjo, kad Venecijos konferencijoje dalyvaujantys ministrai visapusiškai pritaria Rekomendacijos CM/Rec(2018)8 dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose tikslams ir pakartoja joje nustatytus standartus ir principus. Venecijos deklaracijoje pabrėžta, kad pagal pirmiau minėtą rekomendaciją atkuriamasis teisingumas laikomas procesu, kuris suteikia galimybę nuo nusikaltimo nukentėjusiems asmenims ir už tą žalą atsakingiems asmenims, jei jie laisva valia sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant su nusikalstama veika susijusius klausimus, padedant kvalifikuotai ir nešališkai trečiajai šaliai (paprastai vadinamai tarpininku ar tarpininku). Venecijos deklaracijoje Europos Tarybos Ministrų Komitetas siūlo Europos Tarybai skatinti savo valstybes nares

Venecijos deklaracijoje Europos Tarybos Ministrų Komitetas siūlo Europos Tarybai padėti valstybėms narėms prireikus: 1. Parengti nacionalinius veiksmų planus ar politiką, kad būtų įgyvendinta Rekomendacija CM/Rec (2018)8 dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose, ir svarbu užtikrinant tarpžinybinį bendradarbiavimą visoje šalyje, tinkamus nacionalinės teisės aktus ir finansavimą, kartu apsvarstant idėją, kad visų suinteresuotųjų šalių teisė naudotis tinkamomis atkuriamojo teisingumo paslaugomis, jei jos laisva valia sutinka, turėtų būti nacionalinių valdžios institucijų tikslu, 2. Skatinti plačiai taikyti atkuriamąjį teisingumą nepilnamečiams, kurie nusižengė įstatymams, kaip vieną iš

vertingesnių vaiko interesus atitinkančio teisingumo komponentų pagal Ministrų Komiteto gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo (2010), 3. Skatinti platų atkuriamojo teisingumo, jo principų ir metodų įgyvendinimą kiekvienoje valstybėje narėje, papildant baudžiamąjį procesą arba, kai tinkama, kaip alternatyvą baudžiamajam procesui, kuriuo siekiama išvengti nusikaltimų, prisidėti prie nusikaltėlių reintegracijos bei aukų atsigavimo, 4. Laikyti, kad atkuriamasis teisingumas yra esminė teisės specialistų, įskaitant teismus, teisininkus, prokurorus, socialinius darbuotojus, policiją, taip pat kalėjimų ir probacijos darbuotojus, mokymo programos dalis ir apsvastyti, kaip įtraukti atkuriamojo teisingumo principus, metodus, praktiką ir apsaugos priemones į universitetų mokymo programas ir kitas teisininkams bei minėtiems specialistams skirtas tretinio lygio mokymo programas (atkreipiant dėmesį į pilietinės visuomenės ir vietos bei regionų valdžios institucijų dalyvavimą atkuriamojo teisingumo procesuose) ir 5. didinti visuomenės informuotumą apie atkuriamojo teisingumo procesus visoje šalyje bei praktiškai įgyvendinti projektus, kuriais siekiama plačiai informuoti apie atkuriamojo teisingumo vaidmenį ir naudą baudžiamosiose bylose, teikiant ne tik baudžiamąsias sankcijas.

Taigi Venecijos deklaracija, tai pirmasis tokio lygio Rekomendacijos CM/Rec (2018)8 komentaras. Juo Europos Tarybai pateikti konkretūs siūlymai, kad valstybės narės turėtų tikslą, jog būtų suteikta teisė visoms pageidaujančioms šalims, kurios išreiškė tokią valią (ir davė sutikimą), pasinaudoti atkuriamuoju teisingumu.

2.2.2. Nacionaliniai įstatymai

Lietuvoje teisinės prielaidos atkuriamajam teisingumui baudžiamajame procese buvo sukurtos teisės aktuose, reglamentuojančiuose probacijos ir bausmės vykdymą, t. y. Probacijos įstatyme ir Bausmių vykdymo kodekse (Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė, 2016).

Lietuvos baudžiamajoje justicijoje taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) nėra sureguliuotas, tačiau egzistuoja institutų, kuriuose yra aptinkama tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų.

Pirmasis įstatymas, tai Baudžiamasis kodeksas. Probacijos tarnyba vadovaujasi Baudžiamojo kodekso nuostatomis vykdydama savo veiklą ir įgyvendindama funkcijas.

Baudžiamojo 38 straipsnyje kaip viena iš asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų numatytas asmens, kuris padarė baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu (ar juridinio asmens, valstybės institucijos atstovu). Taikinamojo tarpininkavimo koncepcijos 6 punkte nurodoma, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) baudžiamajame procese plėtra galėtų prisidėti prie susitaikymo instituto plėtos.

I. Michailovič ir U. Jakaitytė (2024) atlikusios teismų praktikos analizę dėl Baudžiamojo kodekso 38 str. taikymo išsiaiškino, jog šis institutas gali būti įgyvendinamas atsiprašymo, atleidimo, pagarbos kaltinamajam ir nukentėjusiajam, atjautos bei empatijos būdais, o tai turi tam tikrų terapinės jurisprudencijos, arba atkuriamojo teisingumo elementų. Tiek terapinė jurisprudencija, tiek atkuriamasis teisingumas priskiriami prie visa apimančio teisės judėjimo vektorių, pabrėžiant siekį didinti emocinę, psichologinę individų ir bendruomenių, dalyvaujančių teisiniuose procesuose, gerovę (I. Michailovič ir U. Jakaitytė, 2024). I. Michailovič ir U. Jakaitytė (2024) aiškina, kad tradicinė baudžiamoji justicija orientuota į kaltininką, jo kaltę, reabilitacijos perspektyvas, procesines teises ir garantijas, bet toli gražu ne į nukentėjusįjį, o atkuriamasis teisingumas ir terapinė jurisprudencija, atvirkščiai, – nukreipia dėmesį į nukentėjusio asmens padėtį. Pasak I. Michailovič ir U. Jakaitytė (2024) atlikta teismų praktikos analizė parodė, kad kaltininko ir nukentėjusio asmens susitaikymo atvejais reikalingas trečiojo, neutralaus asmens (tarpininko) dalyvavimas. Tyrimas patvirtina, kad verta teisiškai reglamentuoti mediacijos taikymą Lietuvos baudžiamojoje justicijoje. Manytina, kad tai leistų labiau atsižvelgiant į nusikalstamo elgesio priežastingumą ne tik sudaryti įvairesnių, abiem konfliktuojančioms pusėms tinkamesnių susitarimų, bei ir užtikrinti nusikalstamos veikos kaltininko ir nukentėjusio asmens jėgų balanso palaikymą įvairių susitarimų atvejais.

Bausmių vykdymo kodeksas. 2023 metais įsigaliojo 22 straipsnis, kuris nustato Probacijos tarnybos teisės ir pareigos vykdant laisvės apribojimo bausmę. Šiame straipsnyje Probacijos tarnybai suteiktos teisės lankytis nuteistųjų gyvenamosiose vietose, nemokamų darbų atlikimo vietose, nuteistiesiems teismo paskirtų baudžiamojo poveikio priemonių ar auklėjamojo poveikio priemonių, įpareigojimų vykdymą ir draudimų laikymąsi kontroliuoti elektroninio stebėjimo ir specialiosiomis techninėmis priemonėmis, sudaryti ir nutraukti sutartis su darbdaviais, pas kuriuos atliekami nemokami darbai, įstaigomis ir organizacijomis

ar patikimais savanoriais, kurie įgyvendina elgesio pataisos programas, bei vykdyti nuteistiesiems, kurie įpareigoti dalyvauti elgesio pataisos programoje, Probacijos tarnybos direktoriaus ir (ar) laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus aprobuotas elgesio pataisos programas. 22 straipsnyje numatytos Probacijos tarnybos pareigos, kurias ji turi vykdyti, kad būtų įgyvendintos aukščiau išvardytos teisės.

Ketvirtajame skirsnyje reglamentuota laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų resocializacija. Šio įstatymo 51 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šį procesą organizuoja ir įgyvendina laisvės atėmimo vietų įstaiga, tačiau ji taip pat įtraukia į šią veiklą kitas įstaigas ir organizacijas bei patikimus savanorius. Pažymima, kad nuteistųjų resocializacijos procesas yra grindžiamas nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu bei atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu. Nuteistųjų resocializacija vykdoma dviem tikslais, pirma, kad užtikrinti veiksmingą nuteistųjų resocializaciją, o antra, kad mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą. Bausmių vykdymo kodekso 52 straipsnyje nustatyta, kad nusikalstamo elgesio rizika vertinama vadovaujantis metodikomis ir programomis, kurias aprobuoja laisvės atėmimo vietų įstaigos direktorius ir (ar) Probacijos tarnybos direktorius. Viena iš priemonių, kuria siekiama nuteistųjų resocializacijos, yra atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis siekiama sutaikyti nuteistąjį ir nukentėjusįjį bei atlyginti nukentėjusiam asmeniui) nusikalstama veika padarytą žalą. Minėta resocializacija vyksta tik pagal nuteistajam asmeniui sudarytą individualų resocializacijos planą.

Nuoroda į atkuriamąjį teisingumą atsirado nuo 2015 m. birželio 23 d. Bausmių vykdymo kodekso 137 straipsnio 1 dalyje, kur nurodyta, kad „nuteistųjų socialinė reabilitacija grindžiama nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu ir atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu.“ Michailovič (2017) atkreipia dėmesį ir į Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu 2015 m. patvirtintą Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją, kurioje nurodoma, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) baudžiamajame procese plėtra galėtų prisidėti prie susitaikymo instituto plėtros.

Probacijos įstatyme nurodyta, jog probacijos vykdymas grindžiamas ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse nustatytais principais, kurie yra aptarti šio darbo 2.1 poskyryje.

2.2.3. Kiti teisės aktai

Kadangi Lietuvos baudžiamieji įstatymai mediacijos nereglamentuoja, atkuriamojo teisingumo probacijos procese reglamentavimas nėra gausus, jo pėdsakų randama tik probacijos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Probacijos įstatymas – nustato probacijos tikslą ir principus, probacijos vykdymo tvarką ir sąlygas, asmenų, kuriems paskirta probacija, teisinę padėtį, probacijos vykdymo teisėtumo priežiūrą. Probacijos įstatymo paskirtis – nustatyti tokią probacijos vykdymo tvarką ir sąlygas, kad atlikęs probaciją asmuo savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis.

Jau nuo įsigaliojimo dienos, t. y. nuo 2012 m. liepos 1 d., Probacijos įstatyme įtvirtinta, kad atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principas yra vienas iš principų, kuriais grindžiamas probacijos vykdymas Lietuvoje. Tai reiškia, kad probacijos vykdymo metu taikomos atkuriamojo pobūdžio priemonės, kuriomis užtikrinamas nukentėjusio asmens ir probuojamojo sutaikininimas ir tarpininkavimas siekiant atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą (Probacijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 5 punktas). Giedrytė-Mačiulienė ir Venckevičienė (2016) pažymi ir tai, kad atkuriamojo pobūdžio priemonių taikymas siekiant sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą yra įvardijamas kaip viena iš probuojamojo resocializacijos formų, tai numatyta Probacijos įstatymo 18 straipsnio 9 punkte.

Principai, kurie grindžia probacijos vykdymą yra paminėti šio darbo 2.1 poskyryje.

Mediacijos įstatymas. 2019 m. sausio 1 dieną pradėtas taikyti Mediacijos įstatymas ir su tuo susiję Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (toliau tekste – Civilinio proceso kodeksas) pakeitimai. Nors Mediacijos įstatymas nustato pagrindines civilinių ir administracinių ginčų mediacijos sąlygas, institucijų funkcijas mediacijos srityje, reikalavimus asmenims, siekiantiems teikti mediacijos paslaugas, mediacijos vykdymo tvarką, privalomosios mediacijos ir teisminės mediacijos ypatumus, mediatorių drausminę atsakomybę, Probacijos tarnyboje dirbantiems mediatoriams jis taip pat yra taikomas tose srityse, kurios nėra sureguliuotos Aprašu. Probacijos tarnyboje dirbantys mediatoriai privalo atitikti Mediacijos nustatyme nustatytus mediacijos paslaugų teikimo reikalavimus. Lietuvoje

Mediacijos paslaugas gali teikti tik mediatorius, įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą (toliau tekste – Mediatorių sąrašas). Mediacijos įstatymo 6 straipsnyje nurodyta, kad asmenys, siekiantys būti įrašyti į Mediatorių sąrašą, turi atitikti keturis reikalavimus: 1) turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 2) būti išklause ne trumpesnius kaip 48 akademinių valandų mokymus mediacijos tema ne anksčiau kaip prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Mediatorių sąrašą dienos, 3) išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą ir 4) būti nepriekaištingos reputacijos.

Su Mediacijos įstatymu atėję didžiausi pokyčiai buvo susiję su galimybėmis tapti mediatoriumi ir kas galės vykdyti mediacijos procesus Lietuvoje. Mediacijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalis griežtai įtvirtina, kad mediacijos paslaugas gali teikti tik mediatorius, įrašytas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą. Tai galioja tiek privačiai, tiek ir teisminei mediacijai. Mediatorių sąrašą sudarys ir tvarkys Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (V. Vėbraitė, 2018). V. Vėbraitė pabrėžė, kad, nors ir su galimais trūkumais, naujasis Mediacijos įstatymas yra nemažas žingsnis į priekį plečiant mediacijos paslaugas Lietuvoje ir užtikrinant tinkamą jų taikymą. Jei mediatorių sąrašė būsiantys asmenys tinkamai vykdys mediacijos procesus ir ginčo šalys liks patenkintos rezultatu, tai beveik automatiškai lems mediacijos plėtrą Lietuvoje.

A. Tvaronavičienė išaiškino, jog nuo 2025 m. sausio 1 d. mediacijos ir mediatorių veiklos teisinio reguliavimo srityje prasideda naujas etapas, atnešiantis ne tik reikšmingų pokyčių mediatoriaus profesijai bet ir, tikėtina, turėsiantis teigiamos įtakos mediacijos organizavimo bei reguliavimo tobulinimui. Nuo 2025 m. sausio 1 d. Lietuvos mediatorių rūmai perėmė daugelį svarbių funkcijų mediatorių veiklos valdymo srityje iš Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos. Vienas svarbiausių pokyčių, kurį pajautė didelė dalis mediatorių, yra tai, kad nuo 2025 m. sausio 1 d. visi šiuo metu Mediatorių sąrašė esantys mediatoriai (išskyrus teisėjus) tapo ir Lietuvos mediatorių rūmų nariais.

Iki šiol taikytas reikalavimas kvalifikacijos tobulinimui skirti ne mažiau nei 20 val. per penkerius didėja iki 24 val. per trejus metus. Šis reikalavimas mediatoriams taikomas palaipsniui, nors asmenims įrašytiems į Mediatorių sąrašą po sausio 1 d., jis taikomas iškart, sąrašo senbuviams naujas reikalavimas taikomas tik pasibaigus šiuo metu jiems taikomam penkerių metų kvalifikacijos kėlimo ciklui (A. Tvaronavičienė, 2024). Dar viena naujovė

įsigaliojusi nuo 2025 m. sausio 1 d. – metinių veiklos ataskaitų teikimas Lietuvos mediatorių rūmams. Su statistinių duomenų trūkumu apie privačiai vykdomas mediacijas susiduria tiek Lietuva, tiek ir kitos valstybės. ES institucijos ne kartą yra atkreipusios dėmesį apie tokių duomenų rinkimo svarbą ir net pateikusios rekomendacijas kaip tokius duomenis rinkti, užtikrinant mediacijos konfidencialumo principą. Mediacijos įstatymo pakeitimai numato, kad Lietuvoje veiklą vykdančys mediatoriai turės informacinėje sistemoje „Teisis“ kasmet iki kovo 1 d. pateikti per praėjusius metus vykdytų privačių mediacijų skaičių ir pagal pateiktą klasifikatorių nurodyti jų rūšį (A. Tvaronavičienė, 2024). Su šia problema susidurta rašant šį darbą (2.2 poskyris). Duomenys apie mediaciją Probacijos tarnyboje už 2019–2024 metus, nepavyko rasti duomenų už 2017-2018 ir 2022 metus, Probacijos tarnyboje dirbantys mediatoriai šių duomenų nesaugojo. Galima daryti prielaidą, jog metinių veiklos ataskaitų teikimas Lietuvos mediatorių rūmams per informacinę sistemą „Teisis“ padės, jau nebus duomenų trūkumų, bus lengviau analizuoti šiuos skaičius.

Pagrindinis dokumentas, kuriuo vadovaujasi Probacijos tarnyboje dirbantys mediatoriai, yra Aprašas, patvirtintas Lietuvos probacijos tarnybos direktoriaus 2022 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. V-184 (Probacijos tarnybos direktoriaus 2025 m. sausio 6 d. įsakymo Nr. V-3 redakcija). Aprašas nustato mediacijos Probacijos tarnyboje principus, mediacijos organizavimo ir vykdymo tvarką, reikalavimus mediatoriams ir jų kompetenciją bei atsakomybę. Apraše mediacija laikoma procedūra, kurios metu mediatorius padeda mediacijos šalims taikiai spręsti konfliktą. Šis procesas vykdomas Probacijos tarnybos priežiūroje esantiems asmenims, asmenims, kuriuos nukreipia kalėjimų tarnyba, taip pat asmenims, kurie patenka atskirų susitarimų su institucijomis pagrindu. Aprašo 7 punkte nustatyta, jog mediacija Probacijos tarnyboje vykdoma vadovaujantis šešiais pagrindiniais principais – savanoriškumo (šalių sutikimas dalyvauti mediacijoje), konfidencialumas (ir šalys ir mediatorius turi laikyti paslapyje šio proceso metu išgirstą informaciją), nešališkumas (mediatorius šalių atžvilgiu yra neutralus ir objektyvus), sąžiningumas (ir šalis ir mediatorius turi elgtis skaidriai ir sąžiningai, neapgaudinėti), bendradarbiavimo (šalys ir mediatorius tarpusavyje turi bendradarbiauti) bei abipusės pagarbos principas (omenyje turima pagarbus elgesys, be žeminančių veiksmų ir žodžių. Keli šių principų jau buvo paminėti kalbant apie Kodeksą. Aprašas numato keturias sąlygas, kurioms esant mediacija Probacijos tarnyboje galima: 1. Nekentėjusiojo ir kaltininko sutikimas dalyvauti mediacijoje,

2. Nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi aiškių kriminalinės asmenybės bruožų, nėra agresyvus ir pan., 3. Nėra antrinės viktimizacijos rizikos nukentėjusiai šaliai, 4. Nei viena mediacijos šalis neturi akivaizdžių psichikos sveikatos sutrikimų, galinčių jiems neleisti savarankiškai dalyvauti mediacijoje. Tai yra baigtinis sąrašas, kad mediacija Probacijos tarnyboje įvyktų, privalo būti visos šios sąlygos.

Apraše nurodyta, kad mediacija gali vykti tiesiogiai (kai susitinka abi šalys ir mediatorius), netiesiogiai (kai mediatorius susitinka atskirai su kiekviena šalimi) ir nuotoliniu būdu. Paskutinės dvi mediacijos formos galimos, kada viena iš šalių negali atvykti dėl fizinių kliūčių (atstumas, laiko stoka, pan.), taip pat tada, kai kyla dvejonų dėl vienos iš šalių saugumo (mediacijos procese ir po jo).

Šalys iš mediacijos proceso gali pasitraukti bet kuriuo metu apie pasitraukimą informavus mediatorių. Kai šalys pasiekia taikų susitarimą, mediacija pasibaigia. Susitarimas gali būti sudaromas raštu arba žodžiu. Mediatorius nėra atsakingas už susitarimo vykdymą bei už konflikto šalių veiksmus pasibaigus mediacijos procesui.

Aprašo 27 punktą numato, kad mediatoriai bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybės institucijomis ir įstaigomis bei organizacijomis (policija, prokuratūra, teismai, laisvės atėmimo vietų įstaiga ar kalėjimais, švietimo įstaigomis, nevyriausybėmis, organizacijomis, pan.) šiais atvejais – kai renka pirminę informaciją, teikia metodines rekomendacijas dėl tinkamų mediacijai atvejų atrankos, perima mediacijos būdu galimus sprendimus atvejus ir organizuodami mediaciją, teikiant informaciją apie mediacijos rezultatus, teikiant rekomendacijas apie mediacijos proceso metu pasiekto taikaus susitarimo vykdymą bei skatinant savanorystę Tarnyboje.

Iš anksčiau aptartų dokumentų analizės galima daryti prielaidą, jog atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas Probacijos tarnyboje yra reglamentuotas tik žemiausios grandies teisės aktais. Probacijos tarnyboje dirbantys mediatoriai, aiškiai kalba, kad savo darbe jie vadovaujasi Aprašu, o įstatymais vadovaujasi tik taiose srityse, kurio Apraše nėra aptartos, taigi esant spragoms. Trūksta nuoseklaus ir teisiškai reglamentuoto mediacijos taikymo Lietuvos baudžiamojoje justicijoje.

Išvados

1. Taikus konfliktų sprendimas (už teismo ribų) ir atkuriamasis teisingumas „draugų“, „gerų žmonių“ ar „garbingų piliečių“ pagalba gyvavo dar prieš mūsų erą, ten ir slypi atkuriamojo teisingumo užuomazgos. O ginčo sprendimo procedūra padedant tarpininkui atskleidžia šio proceso esmę. Atkuriamajam teisingumui būdinga atsitraukti nuo konfrontacijos ir sutelkti dėmesį į konstruktyvų konflikto, kilusio iš nusikaltimo, sprendimą. Mediacija, kaip atkuriamojo teisingumo forma, yra būdas pagerinti bendravimą ir aktyviai ieškoti geriausio situacijos sprendimo, ką daro ir nusikaltimą įvykdęs asmuo (kaltininkas, nuteistasis, o tam tikrais atvejais įtariamasis), nukentėjusi šalis (auka), o kartais ir bendruomenė ar visuomenė, kurią šis nusikaltimas palietė (pvz. nužudytojo šeima). Tokia geriausio situacijos sprendimo paieška atliekama tarpininkaujant specialiai tam parengtam asmeniui, tarpininkui, mediatoriui, fasilitatoriui. Remiantis visų pirma tokiomis vertybėmis kaip, žmogaus orumas, pagarba, solidarumas, atleidimas, atskaitomybė, nediskriminavimas o taip pat aktyvus piliečių dalyvavimas (demokratinėse visuomenėse). Tačiau svarbiausia, kad atkuriamasis teisingumas tarnauja bendram tikslui – socialinio pasitikėjimo atkūrimui. Svarbu paminėti, kad nusikaltimo auka yra atkuriamojo teisingumo ašis.
2. Probacijos tarnyba įgyvendindama valstybės politiką vykdo penkias funkcijas, tai 1. probaciją, 2. viešųjų darbų bausmę 3. laisvės apribojimo bausmę, 4. baudžiamojo poveikio (išimtis – turto konfiskavimas, išplėstinis turto konfiskavimas, įmokos į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimo asmenų fondą) 5. auklėjamojo poveikio priemones (išimtis – įspėjimas, atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą), o taip pat atlieka asmens socialinės aplinkos, kriminogeninių veiksnių, bei kitų aplinkybių, galinčių padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, tyrimą. Probacijos tarnyboje įgyvendinant atkuriamojo teisingumo idėją taikoma mediacija, viena iš atkuriamojo teisingumo formų. Tačiau iš nagrinėtų literatūros šaltinių darytina išvada, jog mediacija yra tik „dalinei“ atkuriamoji, nes neturi visų atkuriamajam

teisingumui būdingų elementų, kadangi joje nedalyvauja iš nusikaltimo kilusio konflikto paveikta visuomenė, bendruomenė, konflikto šalių artimieji.

3. Bendrai Lietuvoje mediacija pradėta taikyti daugiau nei prieš dešimtmetį. Šiuo metu Lietuvoje taikomos visos tris mediacijos rūšys – teisminė mediacija, neteisminė mediacija, privalomoji mediacija. Teisminė mediacija pradėta taikyti 2005 m. (bandomasis teisminės mediacijos projektas). Šiandien teisminė mediacija yra prieinama visiems Lietuvos gyventojams visuose Lietuvos bendrosios kompetencijos. Privalomoji mediacija nuo 2020 m. sausio 1 d. taikoma sprendžiant šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo teiseną Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

4. Atkuriamojo teisingumo formos (mediacija, konferencijos, apskritojo stalo diskusijos) yra ateities perspektyva ginčų sprendimui, pvz. civilizuotas pasaulis teisminę mediaciją panaudoja tam, kad sumažinti teismų darbų apimtį. Vis daugiau šalių turi mediacijos įstatymus, daug šalių mediacijos nuostatas yra inkorporavusios į savo teisę. Tačiau darytina išvada, kad netgi tos šalys, kurios apie atkuriamąjį teisingumą nežino, taiką ginčų sprendimą taiko per savo tradiciją. Lietuvos baudžiamojoje justicijoje esmė turėtų būti taikiai išspręsti konfliktą tarp baudžiamojo proceso dalyvių (nukentėjusiojo ir įtariamojo ar kaltinamojo, o kartais – nuteistojo) ir tuo pasiekti ne tik teisinį, bet ir socialinį teisingumą. Kad ateityje atkuriamasis teisingumas klestėtų Lietuva ir pasaulis turi dar pasistengti, būtina daugiau struktūruotos, išsamios bei aiškios informacijos teikti gyventojams, daugiau dėmesio skirti atkuriamojo teisingumo mokslui teisės studijų programų studentams, taip pat svarbu, kad teisės srities specialistai dirbantys visuose baudžiamojo proceso stadijose, būtų mokomi ir gebėtų konsultuoti taikaus ginčų sprendimo klausimais savo srityje. Tyrimais patvirtina, kad netgi turint Baudžiamojo kodekso 38 straipsnyje susitaikymo institutą, verta teisiškai reglamentuoti atkuriamojo teisingumo taikymą Lietuvos baudžiamojoje justicijoje. Galima daryti išvadą, kad tai leistų labiau atsižvelgiant į nusikalstamo elgesio priežastis abiem konfliktų pusėms susitaikyti.

Šaltinių sąrašas

I. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30)
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341;
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3084;
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340 ;
6. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-308;
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas
8. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.
9. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2008-07-31, Nr. 87-3462.
10. Dėl Teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo. TAR, 2018-12-04, Nr. 19675.
11. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcija. 2015 m. rugsėjo 17 d. patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-268.
12. Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) probacijos tarnybose taisyklės. ((TAR, 2024, Nr. 2024-13532) NETEKO GALIOS 2024-07-24 įsakymu Nr. V-614 (nuo 2024-07-25

II. Europos Sąjungos ir užsienio valstybių teisės aktai

13. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacija Nr. R (99) 19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“.
14. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2018 m. spalio 3 d. rekomendacija CM/Rec(2018)8 „Dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“.
15. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pa-keičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR.
16. Declaration of the Ministers of Justice of the Council of Europe Member States on the role of restorative justice in criminal matters on the occasion of the Conference of the Ministers of Justice of the Council of Europe “Crime and Criminal Justice - the role of restorative justice in Europe”. 2021-12-14. Prieiga per internetą:
<https://rm.coe.int/venice-ministerial-declaration-eng-4-12-2021/1680a4df79>

III. Specialioji literatūra

17. J.Almonaitienė. Bendravimo psichologija, vadovėlis. Kaunas : Technologija, 2001;
18. Atkuriamojo teisingumo galimybės neapykantos nusikaltimų srityje. Vadovas. Esė rinkinys (Leidiny s parengtas įgyvendinant Europos Sąjungos teisių, lygybės ir pilietybės programos (2014–2020) lėšomis finansuojamą projektą „Speak Out: stabdant neapykantos kalbą ir neapykantos nusikaltimus prieš LGBTI asmenis“. 2020.
19. Chapman T., M. Laxminarayan, K. Vanspauwen, Manual on restorative justice balues and standards for practice, European Forum for Restorative Justice, Leuven 2021;
20. N. Christie, Conflicts as property, „British Journal of Criminology” 1977, t. 17, p. 1–15;
21. B.Czarnecka-Działuk. Profilaktyczne aspekty sprawiedliwości naprawczej – prezentacja wyników badań nieletnich uczestników mediacji. W: M. Plucińska (red.),

Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowym i społecznym (s. 275–284). Poznań, 2014. Wyd. UAM.

22. J. Consedine, Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego, Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa 2004.
23. R. Giedrytė-Mačiulienė, J. Venckevičienė. Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. Teisės problemos, 2006, 2(92), p. 69–87;
24. N. Kaminskienė. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Vilnius: Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1);
25. Ł. Kuliński, The Polish Bulletin of Criminology. Idee, definicje i praktyka sprawiedliwości naprawczej. 2023, N. 30, p. 1-21;
26. G. Lastauskienė, kt. Teisės teorija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020;
27. R. Lekavičienė. Bendravimo psichologija. Konflikto Psichologija.. Kaunas: Technologija, 2005;
28. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Mediatoriaus vadovas. Metodinis leidinys, 2019;
29. I. Michailovič, ir kt. Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Lietuvos teisės instituto mokslo tyrimai. Monografija. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 2014;
30. I. Michailovič. Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį Iš: Sakalauskas, G. (red.) (2017). Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Žara, p. 233–250;
31. I. Michailovič. Mediacijos (sutaikymo) smurto artimoje aplinkoje atvejais galimybės Lietuvoje. Kelyjes u Konstitucija. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: vilniaus universiteto leidykla, 2022, p. 220-236;
32. I. Michailovič, U. Jakaitytė. Terapinės jurisprudencijos galimybės Lietuvos baudžiamojoje justicijoje: kaltininko ir nukentėjusiojo asmens susitaikymo atvejis.

“Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis”. VU, elektroninis leidinys, 2024. P. 379-393.

33. P. McCold, Restorative Justice: The Role of the Community, [w:]B. Galaway, J. Hudson (red.), From Restorative Justice: International Perspectives 1996, p. 85–101;
34. S. Naruševičius, A. Kliukinskienė. Informacijos apie taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) sklaida per internetą. Alytaus kolegija Prieiga per internetą: <https://alytauskolegija.lt/wp-content/uploads/straipsniai/Narusevicius.pdf>, p. 159-168;
35. M. Povilanskas. Mediacija baudžiamosiose bylose: ar įmanoma, o gal jau tu-rime? Teise.Pro 2020-12-10. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2020/12/10/m-povilanskas-mediacija-baudziamosiose-bylose-ar-imanoma-o-gal-jau-turime/>
36. R. Reches. Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema. Socialinių mokslų studijos : mokslo darbai. MRU, 2010, p. 357-374.
37. D. Reisel. The Neuroscience of Restorative Justice, 2020. Prieiga per internetą: https://transformharm.org/rj_resource/the-neuroscience-of-restorative-justice/
38. V. Stoškus. Konfliktai- ką daryti? Vilnius: Standartų spaustuvė, 2006;
39. Szczepaniak P., Sprawiedliwość naprawcza w resocjalizacji więźniów, Uniwersytet Warszawski. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Warszawa 2016;
40. A. Tvaronavičienė, N. Kaminskienė. Teisminės mediacijos taikymas administracinėje justicijoje. Lietuvos teisė. 2019;
41. M. Urbanska. Idea sprawiedliwości naprawczej w mediacji. Wydawnictwo UR, Nr /4/30/2019. 2019, p. 79-84;
42. Ūselė L. (vad.), Bikelis S., Gavrilovienė M., Kavoliūnaitė E., Michailovič I., Uscila R. Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas. Vilnius: Teisės institutas, 2008;
43. A. Vaišvila. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000;

44. V. Vėbraitė. Naujasis Mediacijos įstatymas: galimybės ir problemos. Teisė pro, 2018. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2018/12/29/v-vebraite-naujasis-mediacijos-istatymas-galimybes-ir-problemos/>
45. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/mediacija/>;
46. Zalewski W., Sprawiedliwość naprawcza początek ewolucji polskiego prawa karnego?, Arche s.c., Gdańsk 2006, p. 202–203;
47. Zehr H., A. Gohar, The Little Book of Restorative Justice, Good Books, Pennsylvania 2002, p. 12;

IV. Kiti šaltiniai

48. Lietuvos konfliktų prevencijos asociacija. Prieiga per internetą: <https://www.lkpa.eu/apie-mus>
49. Lietuvos probacijos tarnybos nuostatai. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. TAR, 2022-06-02, Nr. 11960
50. Lietuvos probacijos tarnybos 2024–2030 metų strateginės veiklos gairės. Patvirtintos 2024-01-19 Lietuvos probacijos tarnybos direktoriaus įsakymu Nr. V-29.
51. Lietuvos probacijos tarnybos 2024 metų veiklos ataskaita. 2025-01-31, S-49;
52. Lietuvos probacijos tarnybos 2023 metų veiklos ataskaita. 2024-02-02, S-67;
53. Lietuvos probacijos tarnybos 2022 metų veiklos ataskaita. 2023-02-02, S- 73;
54. Lietuvos teismai. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismine-mediacija/apie-teismine-mediacija/282>;
55. Visuotinė Lietuvių enciklopedija, 2024.

SANTRAUKA

Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas ir teisinis reglamentavimas probacijos procese

Evelina Romeiko

Magistro darbe analizuojamos atkuriamojo teisingumo sampratų įvairovės, nagrinėjamas atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas probacijos procese bei jo teisinis reglamentavimas. Apžvelgiama tarptautinė ir Europos sąjungos teisės aktų, davusių pradžią ir postūmį atkuriamojo teisingumo instituto plitimui bei vystymui.

Darbo pradžioje analizuojama atkuriamojo teisingumo sampratų įvairovė bei formos (kai kuriuose šaltiniuose dar vadinamos modeliais). Taip pat išaiškinamas atkuriamojo teisingumo tikslas bei sudedamieji elementai. Darbe yra analizuojami trys pagrindinės atkuriamojo teisingumo formos – mediacijos, konferencijos ir apskritojo stalo diskusijos.

Pagrindinis dėmesys darbe yra skiriamas atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą probacijos sistemoje atskleidimui. Analizuojami tarptautiniai ir Europos sąjungos teisės aktai, nustatantys atkuriamojo teisingumo principus ir įgyvendinimo galimybes. Vėliau apžvelgiami nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys atkuriamojo teisingumo formas, mediacijos, įgyvendinimą probacijos procese. Darbe taip pat ieškoma atkuriamojo teisingumo elementų baudžiamosiose įstatymuose.

Apibendrinant atliktą analizę pateikiamos išvados apie atkuriamojo teisingumo įgyvendinimą probacijos procese.

SUMMARY

Implementation of Restorative Justice and Its Legal Regulation in the Probation Process

Evelina Romeiko

The master's thesis analyzes the diversity of concepts of restorative justice, examines the implementation of restorative justice in the probation process and its legal regulation. It provides an overview of the international and European Union legislation that gave rise to and impetus the spread and development of the Institute of Restorative Justice.

At the beginning of the work, the variety and forms of concepts of restorative justice (also called models in some sources) are analyzed. The purpose and constituent elements of restorative justice are also clarified. The work analyses three main forms of restorative justice – mediation, conference and round table discussions.

The main focus of the work is on revealing the implementation of restorative justice in the probation system. International and European Union legislation that establishes the principles of restorative justice and the possibilities of implementation are analyzed.

A subsequent review of national legislation regulating the use of forms of restorative justice.